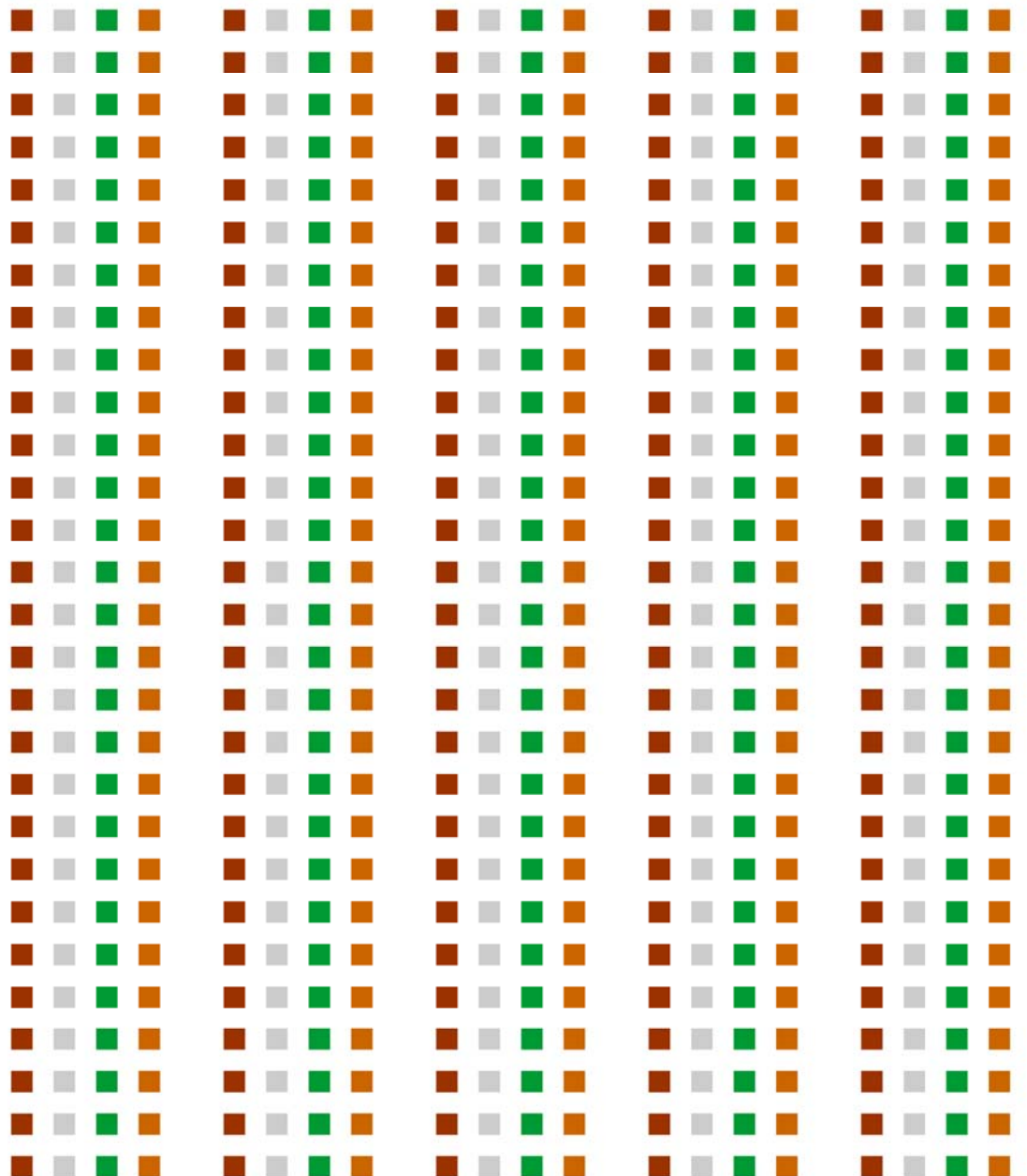

Sociale stijging: tussen droom en daad

Joost Groenendijk, Marieke de Groot & Martin van der Gugten

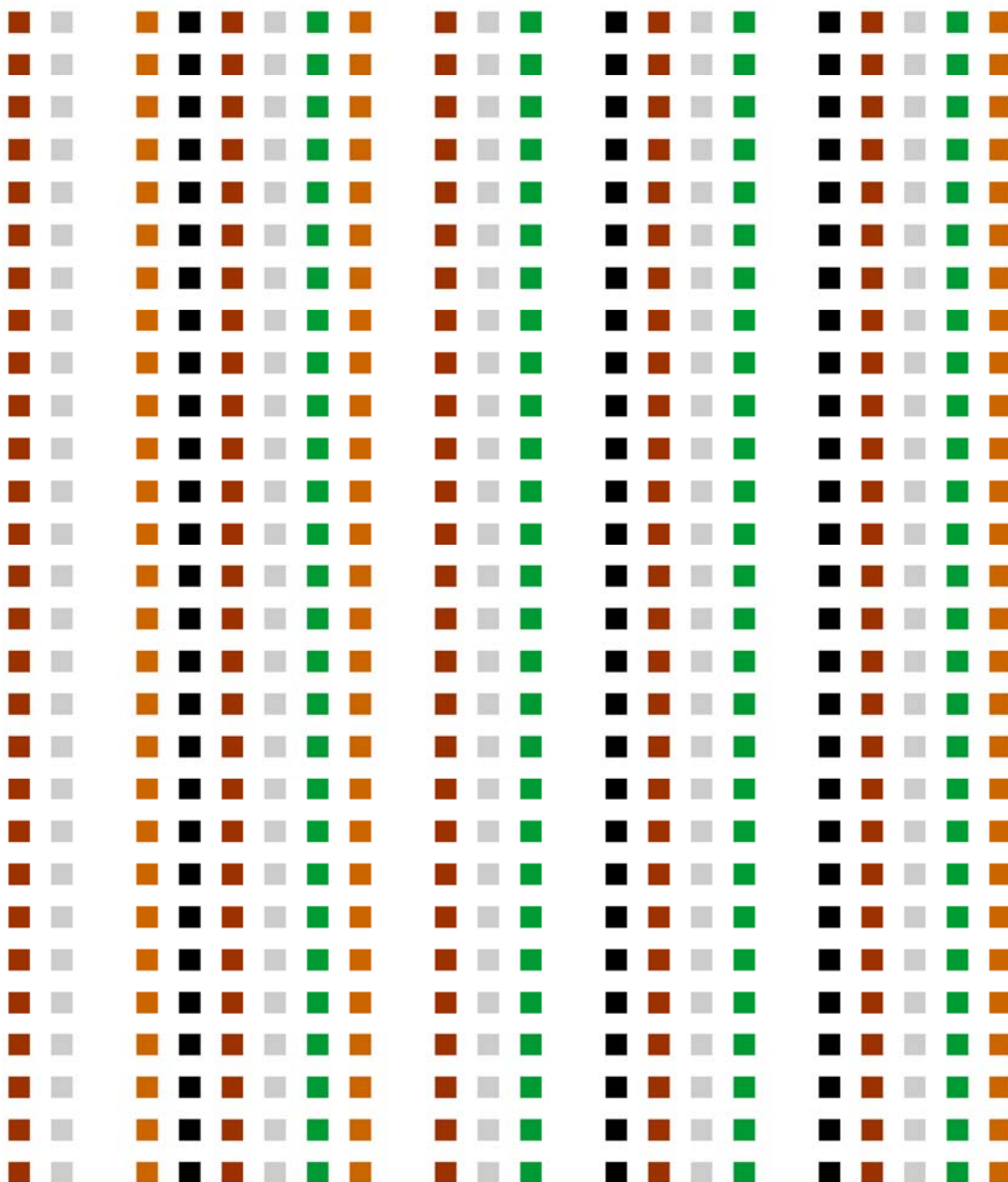

platform
corpoVenista

De opdracht voor dit onderzoek is verstrekt door Platform Corpovenista en de SEV

Platform Corpovenista is een samenwerkingsverband van veertien woningcorporaties en Aedes dat zich richt op kennisontwikkeling en kennisuitwisseling over vraagstukken waar wijkontwikkeling, de emancipatie van de bewoners en de ontwikkeling van vastgoed in onderlinge samenhang aan de orde zijn. Ook wil het platform inzicht krijgen in de rol van de verschillende partijen die hierbij betrokken zijn, in het bijzonder die van corporaties. Het platform wil kennis en ervaringen uit beleid, praktijk en onderzoek met elkaar verbinden. In het platform nemen deel: Aedes, De Alliantie, Eigen Haard, Haag Wonen, Lefier, Parteon, Portaal, PWS, Rentry, Stadgenoot, Woonbedrijf, WonenBrebreg, Woonbron, Woonstad Rotterdam en Ymere. In deze opdracht heeft Platform Corpovenista samengewerkt met de SEV (Stuurgroep Experimenten Volkshuisvesting). Hilversum/Delft 2010

Voor meer informatie over
Platform Corpovenista
kunt u de website raadplegen
www.corpovenista.nl
of contact opnemen met:

Saskia Binken
Projectsecretaris
Platform Corpovenista
Onderzoeksinstituut OTB
Postbus 5030
2600 GA Delft
T 015 - 2787862
@ S.Binken@tudelft.nl

Sociale stijging: tussen droom en daad

Onderzoek in opdracht van Platform Corpoevenista

Amsterdam, 4 februari 2010

Joost Groenendijk
Marieke de Groot
Martin van der Gugten

Werken aan sociale stijging vraagt continuïteit

De afgelopen jaren heeft het vraagstuk van sociale mobiliteit nieuwe actualiteit gekregen. In de wetenschap, in het beleid en ook in de praktijken van woningcorporaties. Er kwam aandacht voor 'de liftfunctie' van de stad, terwijl de WRR in haar studie *De verzorgingsstaat heroverwogen* (2006) 'verheffen' als een van de centrale functies van moderne verzorgingsstaten naar voren schoof.

Moderne verzorgingsstaten dienden vitale vermogens bij burgers tot ontwikkeling te brengen. Dit activerende perspectief is ook te vinden in het VROM-raad advies *Stad en stijging* (2006). In dit advies wordt een pleidooi gehouden voor het faciliteren en stimuleren van de stijgingsaspiraties van stadsbewoners. Probeer niet alleen buurten fysiek te verbeteren, maar probeer ook te bewerkstelligen dat bewoners vooruit komen, was de boodschap van de adviesraad. Een groot aantal corporaties heeft vervolgens deze uitdaging opgepakt en zijn in de achterliggende jaren bij sociale stijgingsprojecten betrokken geraakt.

We zijn zo'n vier jaar verder na het VROM-raad advies *Stad en stijging*. Wat hebben de inspanningen van corporaties overgeleverd? Dat is de vraag die Platform Corpovenista beantwoord wilde zien en waar dit rapport een antwoord op geeft. Het rapport maakt inzichtelijk dat het lastig is om de precieze effecten van de verschillende sociale interventies vast te stellen. Op individueel niveau is dat soms nog wel mogelijk, maar voor het wijkniveau niet of nauwelijks. Dat laatste mag men ook niet verwachten. Je kunt niet met een enkel sociale stijgingsproject een wijk uit het dal trekken. Bovendien moet men zich realiseren dat effectiviteit in termen van maatschappelijk resultaat (outcome) in het sociale domein lastig vast te stellen is. Veelal is slechts indicatieve bewijskracht te verkrijgen, omdat er meestal geen direct, eenduidig causaal verband te leggen is tussen de sociale interventies en het bereikte doel. Bijna altijd zijn ook andere factoren en ontwikkelingen van invloed op het bereikte resultaat. Dat geldt ook voor de interventies die hier in deze studie besproken worden.

Niettemin maakt het rapport duidelijk dat de zwaarte van de indicatieve bewijskracht bij een meer professionele uitvoering van de projecten, kan toenemen. Nu ontbreken vaak elementaire administratieve gegevens om uitspraken te kunnen doen over gerealiseerde verbeteringen. Het rapport maakt ook duidelijk dat werken aan sociale stijging een proces van lange adem is en bijna altijd een verhaal van kleine stapjes. Wie sprongen vooruit verwacht van sociale stijgingsinterventies, draait zichzelf een rad voor ogen. De praktijk is weerbarstig. Dit geldt zeker voor groepen die aangewezen zijn op het souterrain van de woningmarkt, zoals daklozen, verslaafden, exgedetineerden, psychiatrische patiënten, en mensen met een verstandelijke beperking. Ook is het verstandig van burgers die al heel lang in uitkeringsafhankelijke situaties verkeren, niet al te spectaculair snelle stappen omhoog te verwachten.

Het rapport brengt in beeld dat sommige stapjes vooruit slechts in immateriele termen zijn te verwoorden. Betrokkenen voelen zich weer op de rails staan, ervaren weer zelfrespect, zelfvertrouwen en eigenwaarde, zonder dat deze vooruitgang zich direct vertaalt in een betaalde baan, eigen woning of

afgeronde opleiding. De gemaakte stapjes zijn wél belangrijk, maar moeilijk te meten en te kwantificeren. Realisme is dus op zijn plaats. Bedenk dat het vaak al een enorme prestatie is om te bewerkstelligen dat kwetsbare burgers in een stabiele situatie terecht komen; een situatie waarin ze niet voortdurend terugvallen in oude gewoonten en van waaruit ze wellicht vervolgstappen omhoog kunnen zetten.

Wat staat corporaties te doen met de balans die DSP-groep heeft gemaakt? Doorgaan op de ingeslagen weg of wellicht afbouwen, immers corporaties hebben geen wettelijke plicht om te participeren in sociale stijgingsprojecten. Er wordt over de breedte van het activiteitenpakket van corporaties al enige tijd een publiek debat gevoerd. Hebben corporaties zich te breed gemaakt? Het ministerie van Wonen, Wijken en Integratie heeft juni 2009 (zie de brief 'Voorstellen woningcorporatiestelsel' aan de Tweede Kamer van de inmiddels afgetreden minister Van der Laan) positie gekozen in dit debat. Het ministerie onderscheidde in navolging van de stuurgroep Meijerink drie werkdomeinen. Het eerste domein is onomstreden: het huisvesten van zwakkeren op de woningmarkt. Het tweede domein bestaat uit het (mee)financieren van publieke en commerciële voorzieningen, en bij het derde gaat om investeringen in het kader van buurt- en wijkaanpak. Het departement gaf met enkele voorbehouden ook haar fiat aan de inzet van corporaties op deze meer afgeleide domeinen; maar de discussie is niet verstomd. Vooral het derde domein blijft door zijn onbepaaldheid discussie ontlokken. En sociale stijgingsprojecten zitten in dit domein.

Onder druk van Europa tekent zich een tendens af om corporaties zich te laten concentreren op het huisvesten van kwetsbaren op de woningmarkt (eerste domein). Toch zou het in het licht van deze ontwikkeling juist verstandig zijn van corporaties om te blijven investeren in sociale stijgingsprojecten. De redenering is simpel. Kwetsbare burgers zijn gebaat bij stimulerende woonmilieus. Daar passen robuuste voorzieningen bij, maar ook projecten die sociale stijging en emancipatie stimuleren. Zo schep je leefbare, sociaal duurzame wijken, die niet snel ten prooi vallen aan verloederingsprocessen. Aan de basis van sociale stijgingsprocessen ligt dan ook een hard economisch belang.

Bovendien zijn dit type projecten nauw verbonden met de eigen geschiedenis van corporaties: het verheffen van achterstandsgroepen via vormen van bemoeizorg en activerende woonmilieus. Ten tweede ligt er ook een maatschappelijke noodzaak: het activeren van groepen die in relatieve armoede leven, denk bijvoorbeeld aan de situatie waarin veel eenoudergezinnen verkeren.

Tenslotte zou het een verspilling zijn van alle energie, opgebouwde expertise en netwerken om sociale stijgingsprojecten als kortstondige modieuze oprisping af te doen en vervolgens als corporaties weer terug naar de eigen kerntaken te gaan (welke die dan ook moge zijn). Als belangrijke maatschappelijke spelers niet meer over de eigen schutting durven kijken en zich braaf en veilig terugtrekken op oncontroversiële terreinen, dan haal je noodzakelijke innovatiekracht weg. Natuurlijk is het belangrijk om bij grensoverschrijdingen helderheid te verschaffen over ieders taak en rol.

Dit rapport maakt een tussenbalans op en reikt verbeterpunten aan. Het is belangrijk om daarmee aan de slag te gaan. Bovendien is het belangrijk om dit type projecten op de juiste manier te evalueren. Met klassiek evaluatie-

onderzoek leg je de meerwaarde van sociale stijgingsprojecten niet goed bloot. Verstandiger is het om te kiezen voor een vorm van praktijkgestuurd effectenonderzoek die recht doet aan de inzichten en vooronderstellingen van de verschillende belanghebbenden.

Daarvoor zijn beproefde onderzoeksdesigns beschikbaar. Ze worden wel onder de vlag geplaatst van practice-based evidence. Praktijkgericht effectonderzoek kan in beeld brengen wat dit type interventie voor betrokkenen 'oplevert' en daarmee een bijdrage leveren aan de maatschappelijke legitiemering van de investeringen die corporaties op dit terrein plegen. Het zou de moeite waard zijn als Platform Corpovenista dit meer fundamentele type onderzoek uitzet in vervolg op het verkennende onderzoek van DSP-groep.

Tot slot. Keulen en Aken zijn niet in een dag gebouwd. Een probleemwijk trek je niet in een paar jaar uit het dal. Dat vraagt committent voor een langere periode. En dat geldt ook voor het inhoud geven aan sociale stijgingsprojecten. De eerste kinderziekten van deze projecten zijn aan het licht gekomen, nu is het zaak ze verder te verbeteren, ze meer massa te geven, en ze te blijven vergezellen van realistische verwachtingen.

De leden van de begeleidingscommissie:

Sandra Adrianow (PWS)

Radboud Engbersen (SEV)

Guus Haest (Portaal)

Marlies van Gelderen (Ymere)

Marion Kranenburg (Eigen Haard)

Eric Lugtmeijer (Parteon)

Inhoudsopgave

Werken aan sociale stijging vraagt continuïteit	2
Samenvatting	8
1 Inleiding	12
1.1 Aanleiding tot het onderzoek	12
1.2 Aandacht voor sociale stijging	12
1.3 Probleemstelling	13
1.4 Onderzoeksvragen	14
1.5 Uitvoering van het onderzoek	14
1.6 Leeswijzer	15
2 Sociale stijging: een theoretische verkenning	16
2.1 Bouwstenen voor een definitie	16
2.2 Betrokkenen bij sociale stijging	17
2.3 Rol woningcorporaties	18
2.4 Benadering van interventies	19
2.5 Kanttekeningen	20
2.6 Conclusie	21
3 Sociale stijging in de praktijk	22
3.1 Overzicht van projecten	22
3.2 Achtergrond en ontstaan	23
3.3 Doelen	23
3.4 Benadering van interventies	24
3.5 Organisatie	26
3.6 Conclusie	27
4 Opbrengsten en uitkomsten	28
4.1 Projectuitkomsten	28
4.2 Effecten	29
4.3 Succesfactoren en risico's	32
4.4 Conclusie	34
5 Conclusies en aanbevelingen	36
5.1 Beantwoording onderzoeksvragen	36
5.2 Conclusies	41
5.3 Aanbevelingen	42
5.4 Checklist voor succesvolle projecten	45
Bijlagen	
Bijlage 1 Geraadpleegde literatuur	48
Bijlage 2 Lijst van geïnterviewde personen	50
Bijlage 3 Vier stijgingsroutes	52
Bijlage 4 Projectbeschrijvingen	54

Samenvatting

Achtergrond

Platform Corprovenista heeft DSP-groep in het najaar van 2009 opdracht verleend voor de uitvoering van een onderzoek naar sociale stijging. De centrale probleemstelling is:

'Hoe kan sociale stijging worden gedefinieerd, welke interventies waarin woningcorporaties een rol spelen dragen bij aan de sociale stijging van de betreffende individuen en wat zijn de effecten van deze interventies voor de betreffende wijken?'

Doel van het onderzoek is kennisontwikkeling en kennisdeling door ervaringen uit beleid, praktijk en onderzoek met elkaar te verbinden. In het rapport wordt beschreven dat de relatie tussen de verheven idealen (droom) en de uitgevoerde projecten (daad) vaak nog onvoldoende is uitgewerkt. Op basis van literatuurstudie, gesprekken met experts en praktijkervaringen is een definitie van het begrip 'sociale stijging' opgesteld en zijn conclusies en aanbevelingen geformuleerd over de inzet van woningcorporaties bij sociale stijging.

Sociale stijging is een individueel ontwikkelingsproces

We herdefiniëren sociale stijging als een: *'individueel ontwikkelingsproces, waarin mensen onder invloed van persoonlijke kenmerken en de toegankelijkheid van bestaansbronnen zeggenschap en controle over het leven vergroten. Uitkomst is een objectieve of ervaren verbeterde sociaaleconomische positie.'*

Dimensies die bijdragen aan sociale stijging zijn opleiding, werk, bezit, vermogen en sociaal kapitaal. Het is de kunst voor corporaties, gemeenten en andere partijen te herkennen welke barrières moeten worden weggenomen en te weten wat precies remmend werkt op het vooruitkomen van bewoners. In samenspraak met de begeleidingscommissie zijn zestien vernieuwende projecten geselecteerd mede gericht op het bevorderen van sociale stijging.

Project	Bijdrage aan sociale stijging	Type interventie
1 VoorUit!	Contact en ontmoeting	Mentor / huiswerkbegeleiding
2 BOOT	Talentontwikkeling	Mentor / huiswerkbegeleiding
3 Cruyff Courts	Contact en ontmoeting	Sportstimulering
4 XPoint	Vergroten zelfredzaamheid	Achter de voordeur
5 Bewonersadviseurs Staalkans	Vergroten zeggenschap en controle	Achter de voordeur
6 Koopgarant	Keuzevrijheid en vermogensopbouw	Koophuurarrangementen
7 Watch Out	Werkervaring en startkwalificatie	Leerwerktraject
8 Assistent buurtbeheerders	Werkervaring en startkwalificatie	Leerwerktraject
9 Prachtwerk in een prachtwijk	Werkervaring en startkwalificatie	Leerwerktraject
10 Empowerment in Transvaal	Mentaliteitsverandering en zelfvertrouwen	Activeringsprogramma
11 Foyer Henegouwerlaan	Zelfredzaamheid en zelfstandigheid	Huisvesting en begeleiding
12 Je Eigen Stek	Zelfstandigheid en eigenwaarde	Huisvesting
13 Bedrijfs catering ROC	Werkervaring en diploma	Leerwerkbedrijf
14 Squashing Kids	Talentontwikkeling	Sportstimulering
15 IBZW	Zelfstandig een huishouden voeren	Woonbegeleiding
16 Restylen huishouden	Vergroten van zelfredzaamheid	Activeringsprogramma

Uit het onderzoek blijkt dat inzetten op sociale stijging primair gericht moet zijn op de vooruitgang van bewoners. Omdat er niet zoiets bestaat als een wettelijke verplichting om te werken aan sociale stijging of individuele positieverbetering leent het pleidooi voor sociale stijging zich in grote mate voor retoriek. Daar komt bij dat het onderwerp ideologisch beladen, weerbarstig en complex is. Weinig mensen spreken het pleidooi voor sociale stijging als vertrekpunt voor de stedelijke vernieuwing dan ook tegen. Wil de inzet voor sociale stijging effectief zijn dan moet het concept in de praktijk handen en voeten krijgen, zoals we zien gebeuren binnen de uitgevoerde projecten. Verder is werken aan sociale stijging niet alleen een taak van corporaties, maar hebben ook de overheid, maatschappelijke organisaties en burgers een belangrijke verantwoordelijkheid.

Opbrengsten van zestien projecten

Om het onderscheid in verschillende soorten interventies gericht op het bevorderen van sociale stijging te benoemen en in perspectief te plaatsen, is een driedeling geïntroduceerd. Idee daarachter is dat ieder probleem vraagt om een specifieke oplossing en invalshoek. De eerste categorie projecten kenmerken zich door een *gebiedsgerichte benadering*. Deze zijn algemeen toegankelijk (buurt- of wijkvoorzieningen) en worden toegepast in een geografisch afgebakend gebied. De tweede categorie is de *doelgroepenbenadering*. In dit geval wordt vooraf een specifieke groep benoemd, waarbij in het ideale geval de vraag van de doelgroep wordt gekoppeld aan het beschikbare aanbod. De laatste categorie bestaat uit projecten met een *individuele persoonsgerichte benadering*. In die gevallen blijkt het meer zinvol om mensen los van de wijk waar ze wonen te benaderen. Dit analysekader wordt in hoofdstuk 2 verder uitgewerkt.

Bijna alle projecten hebben tot doel om de positie van mensen in minder kansrijke situaties te verbeteren. Omdat de projecten gestart zijn voor aanvang van dit onderzoek lopen de geformuleerde doelen behoorlijk uiteen. De onderzochte projecten zijn aan de ene kant gericht op het bieden van kansen op het terrein van werk, opleiding, wonen en vrije tijd. Aan de andere kant proberen deze de zelfstandigheid en zelfredzaamheid van bewoners te vergroten. Bovendien zijn bij verschillende projecten meervoudige doelen geformuleerd, zowel individueel als op wijkniveau.

De toegevoegde waarde voor de individuele deelnemers is soms heel groot. Dit blijkt niet altijd uit objectieve indicatoren, maar ook uit de subtiele en de ervaren individuele vooruitgang. Zo zien mensen hun deelname bijvoorbeeld als kans om een stap verder te komen in het leven. Zij krijgen meer zelfvertrouwen, carrièreperspectief, arbeidsritme, werkervaring, sociale vaardigheden, zelfredzaamheid, eigenwaarde en verwerven de benodigde basiscompetenties, een gezonde leefstijl en een meer nuttige en aangename vrijetijdsbesteding. Het krijgen van een kans, maar vooral ook het krijgen van positieve aandacht waardoor er weer contact is, is een grote toegevoegde waarde. De kans die wordt geboden door de interventie geeft mensen mogelijkheden om vooruit te komen.

Vanwege de schaal, omvang en looptijd van de meeste projecten is het niet realistisch om te verwachten dat de onderzochte interventies op het niveau van de wijk grote effecten sorteert. Echter, wanneer gekeken wordt naar een meer beperkte schaal (portiek, complex of straatniveau), kunnen deze inter-

venties heel betekenisvol zijn. We signaleren op dit kleinere schaalniveau het volgende. Projecten met een *gebiedsgerichte benadering* kunnen vanwege een algemene benadering bijdragen aan de vitaliteit in de directe omgeving. Bovendien leiden deze projecten ertoe dat samenwerking in de toekomst, zowel met professionals als met bewoners soepel(er) kan verlopen. Bepaalde projecten met een *doelgroepbenadering* hebben bij een zekere omvang toegevoegde waarde voor de wijk. Uit de observaties van betrokken projectleiders en van bewoners (via eerder uitgevoerde evaluatiestudies) leiden we af dat de wijk door deelnemers aan het project soms positiever wordt ervaren dan voor de interventie. Daarnaast is de verwachting dat door de specifieke inzet van buurtbeheerders of beveiligers in de wijk de leefbaarheid verbetert en de overlast vermindert.

De onderzochte projecten met een *individueel persoonsgerichte benadering* zorgen er voor dat onrust in de buurt, overlast of huisuitzettingen worden voorkomen. Deze kunnen een preventieve of curatieve werking hebben. Bovendien zijn neveneffecten van de onderzochte projecten dat samenwerking met professionals en bewoners soepel(er) verloopt.

Conclusies en aanbevelingen

Conclusie is dat sociale stijging heel vaak onderdeel uitmaakt van de maatschappelijke opgave voor corporaties. Wij adviseren om de relatie tussen de idealen (droom) en de uitvoering (daad) vooraf goed te analyseren en van daaruit realistische en toetsbare doelen te formuleren. Daarbij is het belangrijk dat corporaties beseffen dat het bij sociale stijging gaat om bescheiden stapjes, die ook nog eens een lange adem vergen.

Op grond van het uitgevoerde onderzoek en de conclusies worden enkele aanbevelingen gedaan met betrekking tot de wijze waarop woningcorporaties kunnen bijdragen aan projecten gericht op sociale stijging.

- Zorg voor een goede aansluiting van sociale stijgingsprojecten op de missie van de woningcorporatie als geheel.
- Stel vast welke concrete bijdrage de woningcorporatie kan/wil leveren aan sociale stijging van individuele huurders.
- Zoek samenwerking met andere partijen die ook een bijdrage kunnen/willen leveren aan sociale stijging.
- Breng de situatie van de geselecteerde bewoners/huurders en hun sociale omgeving vooraf goed in kaart.
- Omschrijf welke inzet-op-maat wordt geleverd door corporaties en andere partijen en welke inspanningen betrokken huurders zelf moeten leveren.
- Maak toetsbare afspraken over de wijze waarop de voortgang wordt gemonitord en hoe de output/outcome wordt geëvalueerd.
- Wees realistisch over de opbrengsten van de inzet op sociale stijging zowel qua aantal deelnemers als verwachte effecten.
- Denk tijdig na over de continuering van de aanpak op langere termijn.

De aanbevelingen worden achter in het rapport toegelicht. Op die plaats is ook een checklist opgenomen met aandachtspunten.

1 Inleiding

1.1 Aanleiding tot het onderzoek

Platform Corpovenista wil met dit inventariserend onderzoek meer inzicht krijgen in de opbrengsten, succesfactoren en knelpunten van projecten gericht op het bijdragen aan individuele positieverbetering. Het doel is kennisdeling van deze projecten. Met deze kennis kunnen woningcorporaties in het land hun voordeel doen bij het bepalen van de juiste strategie voor de wijken en buurten waar zij bezit hebben. Via dit onderzoek worden kennis en ervaringen uit beleid, praktijk en onderzoek met elkaar verbonden.

In dit hoofdstuk introduceren we de belangrijkste begrippen, de probleemstelling en onderzoeksvragen. Daarna bespreken we, beknopt, de onderzoeksmethoden.

1.2 Aandacht voor sociale stijging

In de aanpak van wijken is veel aandacht voor sociale stijging. Het begrip sociale stijging wordt veel gebruikt in de volkshuisvesting en het wijkenbeleid van WWI, maar denk ook aan het beleid van gemeenten die inhoud geven aan de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo). Het ideaal van stijging is niet nieuw. Voorlopers zijn verheffing, democratische sociale planning, achterstandsbestrijding, sociale vernieuwing en *enabling* (Engbersen et al, 2008). Sinds 1997 zien we een ontwikkeling die verklaart waarom in de periode na 2006 het begrip sociale stijging zo hoog op de agenda kwam. Deze ontwikkeling verloopt in drie fasen (VROM-raad, 2009).

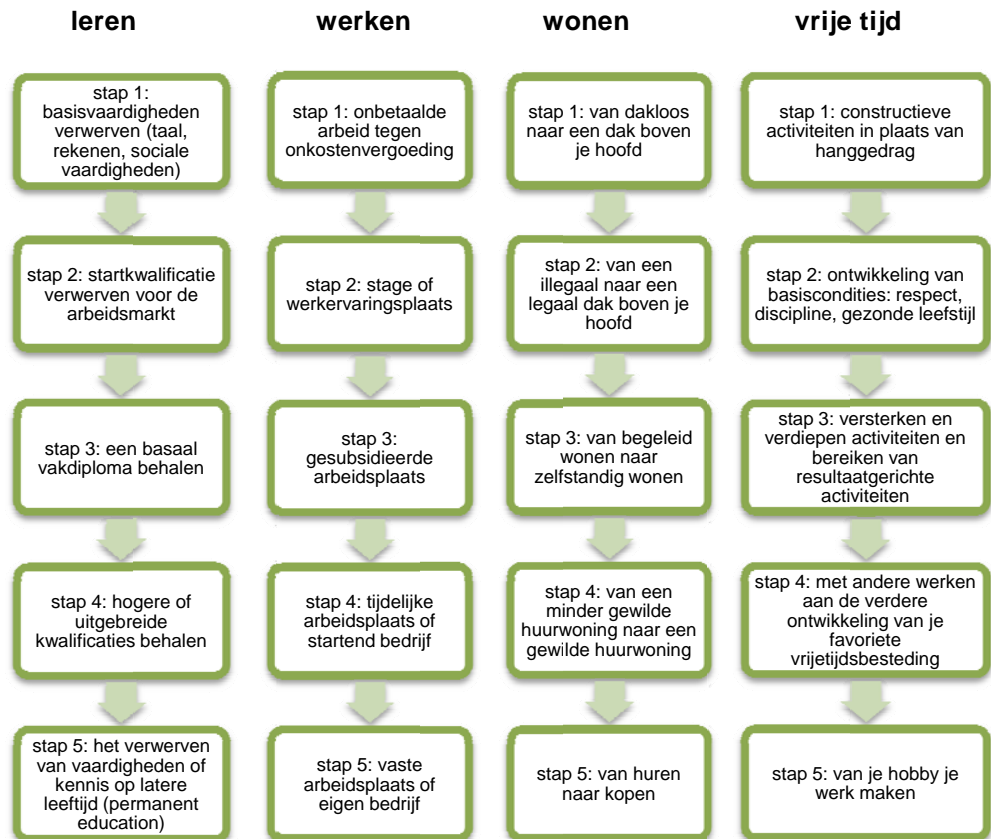
Tijdens de jaren '90 richtte het Grotestedenbeleid zich zowel op de versterking van de economische structuur van de stad als op de (fysieke, ruimtelijke en sociale) achterstanden. Daarbinnen domineerde lange tijd de fysieke agenda van verbetering van het wonen (sloop, nieuwbouw, renovatie).

Vervolgens bleek in de periode 2002 - 2005 meer en meer dat zo'n fysieke agenda niet overal in Nederland van toepassing kon zijn. Veel burgers waren ontevreden: zij voelden zich onveilig en ervoeren een grote kloof met het bestuur. De toenemende aandacht voor het belang van sociale investeringen werd extra benadrukt toen in 2005 het rapport 'Vertrouwen in de buurt' van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) uitkwam. Het advies verwoordde dat vooral gezocht moest worden naar de positieve krachten in de buurt op het niveau van alledaagse vraagstukken van inrichting, veiligheid, onderwijs en sociale infrastructuur. Het advies van de WRR stelde een horizontale sociale agenda van samenlevingsopbouw centraal.

Tijdens de derde fase werd de sociale agenda van samenlevingsopbouw verrijkt met een verticale sociale agenda: het begrip sociale stijging stond weer op de kaart. In deze fase verscheen ook het advies 'Stad en Stijging' van de VROM-raad (2006) waarin een pleidooi wordt gehouden voor sociale stijging als leidraad voor stedelijke vernieuwing. Het rapport kon binnen de wereld van de volkshuisvesting rekenen op luid applaus. De VROM-raad onderscheidt vier stijgingsroutes (leren, werken, wonen en vrije tijd). Zij pleit

ervoor het perspectief in de stedelijke vernieuwing te verleggen naar de stijgingsaspiraties van bewoners, zodat zij zich kunnen verbinden aan hun woonomgeving.

De vier stijgingsroutes hebben we hieronder gevisualiseerd. In de publicatie 'De vrijblijvendheid voorbij' (Luijten & Smit, 2008) zijn de stijgingsroutes en stappen op de maatschappelijke ladder verder uitgewerkt. Onderstaande afbeelding laat zien via welke stappen op de routes kan worden gestegen.

De methodische uitvoering van sociale stijging blijft in het advies van de VROM-raad nog onderbelicht. Want op wat voor manier dragen sociale interventies bij aan individuele positieverbetering? Waar hangt het van af of een project succesvol is? Aan welke voorwaarden moet je dan voldoen? En is het succes van een project afhankelijk van een enkele persoon of zijn het juist vooral toevallige factoren die een doorslaggevende rol spelen (Rosenberg et al, 2008; Hazeu, 2008)? Deze en andere vragen proberen we in dit rapport te beantwoorden. Het rapport gaat in op zestien concrete projecten die mede beogen bij te dragen aan individuele positieverbetering.

1.3 Probleemstelling

De centrale probleemstelling van het onderzoek is als volgt:

'Hoe kan sociale stijging worden gedefinieerd, welke interventies waarin woningcorporaties een rol spelen dragen bij aan de sociale stijging van de betreffende individuen en wat zijn de effecten van deze interventies voor de betreffende wijken?'

1.4 Onderzoeksvragen

In het verlengde van de bovenstaande probleemstelling zijn de volgende onderzoeksvragen geformuleerd:

Vragen over de definitie van sociale stijging:

- 1 Wat wordt er onder sociale stijging verstaan?
- 2 Is het begrip in de afgelopen jaren geëvolueerd?
- 3 Is sociale stijging iets waar alle bewoners mee te maken hebben, of zijn daar gradaties en groepen in te onderscheiden?
- 4 Wat is de rol en inbreng van woningcorporaties?
- 5 Welke kanttekeningen kunnen gemaakt worden bij het pleidooi om sociale stijging als vertrekpunt te kiezen in de stedelijke vernieuwing?

Vragen over interventies gericht op het bevorderen van sociale stijging

- 6 Welk soort interventies gericht op het bevorderen van de sociale stijging van bewoners kan men in de aanpak van de stedelijke vernieuwing onderscheiden en welke doelen zijn daarbij geformuleerd?
- 7 Wat is de toegevoegde waarde van deze interventies op de sociale stijging van de betreffende mensen?
- 8 Wat is de toegevoegde waarde van deze interventies voor de betreffende wijken?
- 9 Wat zijn, als men de verschillende projecten overziet, de belangrijkste succesfactoren en risico's?
- 10 Welke conclusies kan men trekken uit een kosten-batenanalyse en een onderlinge vergelijking van de efficiëntie in de verschillende projecten?

1.5 Uitvoering van het onderzoek

Het onderzoek is uitgevoerd tussen september en december 2009. Voor het beantwoorden van de onderzoeksvragen zijn de volgende onderzoeksmethoden ingezet:

- Allereerst is een uitgebreide *literatuurstudie* uitgevoerd gevolgd door elf *expertinterviews*. Dit leverde een eerste beeld op van de definitie van het begrip sociale stijging. Bovendien gaf dit een goed vertrekpunt voor de selectie van een aantal projecten, dat uitgebreider in het onderzoek is betrokken. Een lijst met geraadpleegde experts en literatuur staat in bijlage 1 en 2. De belangrijkste resultaten van deze verkenning staan in hoofdstuk 2.
- Vervolgens is door middel van een *quickscan* informatie van meer dan 50 projecten verzameld en geordend aan de hand van eenzelfde stramien. De informatie over deze projecten is aangeleverd door de bij het Platform Corpovenista aangesloten woningcorporaties. Niet alle projecten bleken voldoende gedocumenteerd of waren in sommige gevallen nog niet gestart. Ontbrekende gegevens zijn waar mogelijk en indien voorhanden in een aanvullende belronde nagevraagd.
- Tijdens de derde fase is in overleg met de begeleidingscommissie een *selectie* gemaakt van zestien projecten waarvan het proces en de resultaten in kaart zijn gebracht. De selectiecriteria waren dat het project al voor langere tijd loopt of is geïmplementeerd, dat het (mede) gericht is op het bevorderen van sociale stijging, dat de corporatie een duidelijke rol en inbreng heeft en dat de projectleider traceerbaar is.
- Het *evaluatiedeelte* is gebaseerd op interviews met bijna veertig betrokkenen bij de zestien projecten. Dit zijn vooral projectleiders, maar ook

managers strategie en beleid en in sommige gevallen de directie van de woningcorporaties. Een volledige lijst van de geïnterviewde personen is te vinden in bijlage 2. Verdere aanvullende informatie is verkregen uit projectplannen en evaluaties.

- Tot slot zijn de uitkomsten in samenhang *geanalyseerd*. De bevindingen beschrijven we in deze rapportage. In een apart projectenboek (Groenendijk et al, 2010) staan de zestien bezochte projecten uitgebreid beschreven. De analyses in hoofdstuk drie en vier zijn vooral gebaseerd op informatie uit dit document.

Het uitvoeren van een kosten-batenanalyse is op basis van de gehouden interviews en beschikbaar gestelde informatie niet mogelijk. Daarvoor is de beschikbare informatie nog te beperkt. Een vervolgonderzoek zal meer duidelijkheid moeten verschaffen over de exacte baten voor de verschillende betrokken partijen en effecten op langere termijn. Wel geeft dit onderzoek relevante indicaties over de opbrengsten van de interventies voor de individuele bewoners, de wijken en de woningcorporaties.

1.6 Leeswijzer

De opzet van dit rapport is als volgt. In hoofdstuk twee presenteren we een theoretische verkenning van het begrip sociale stijging. Hier leveren we bouwstenen voor beantwoording van de eerste vijf onderzoeksvragen. Vervolgens presenteren we in hoofdstuk drie de achtergrond en het ontstaan, doelen en doelgroepen, verschillende verschijningsvormen en de organisatie van zestien projecten. In hoofdstuk vier gaan we in op de opbrengsten en uitkomsten, effecten, succesfactoren en risico's. Tot slot presenteren we in hoofdstuk vijf conclusies en aanbevelingen.

2 Sociale stijging: een theoretische verkenning

In dit hoofdstuk presenteren we een theoretische verkenning van het begrip sociale stijging en leveren we bouwstenen ter beantwoording van de eerste vijf onderzoeksvragen.

In paragraaf 2.1 geven we een beschrijving van het begrip sociale stijging. Vervolgens bespreken we in paragraaf 2.2 of sociale stijging iets is waar iedereen mee te maken heeft of dat je daar gradaties en groepen in kunt onderscheiden. In paragraaf 2.3 bespreken we de rol van woningcorporaties. In 2.4 geven we een kader om interventies gericht op sociale stijging in te delen. Daarna presenteren we in 2.5 kanttekeningen bij het pleidooi om sociale stijging als vertrekpunt te kiezen in de stedelijke vernieuwing. In 2.6 tot slot vatten we de belangrijkste bevindingen samen.

2.1 Bouwstenen voor een definitie

Veel begrippen blijven in maatschappelijke discussies losjes gedefinieerd. In het alledaagse spraakgebruik kan er onder sociale stijging van alles vallen en dat is ook niet erg. Er wordt wel gesproken over verheffen (WRR, 2006), democratische sociale planning, achterstandsbestrijding, sociale vernieuwing en *enabling*. Om zo goed mogelijk te kunnen vaststellen of, en zo ja hoe sociale interventies waarin corporaties een rol spelen kunnen bijdragen aan een individuele positieverbetering is een meer precieze definitie van sociale stijging nodig. We hanteren drie begrippen die veel terugkeren in de literatuur:

- Zeggenschap en controle
- Sociale mobiliteit
- Empowerment

Zeggenschap en controle

Een (ervaren) verbeterde positie hangt sterk samen met een gevoel van zeggenschap en controle over het eigen leven. Of iemand het eigen leven in handen heeft hangt aan de ene kant af van allerlei persoonlijke kenmerken zoals zelfvertrouwen, lef en kennis van de sociale en politieke situatie. Aan de andere kant hangt dit af van de toegankelijkheid van bestaansbronnen (Blokland, 1995). Denk daarbij aan de toegang tot opleiding, werk, wonen en mogelijkheden tot vrijetijdsbesteding. Vooruitkomen wordt niet alleen door individuele ambities bepaald. De sociale, ruimtelijke en institutionele omgeving waarbinnen problemen, verwachtingen en ambities een plek kunnen krijgen zijn minstens zo belangrijk. Iemand's omgeving kan stimulerend of remmend werken op het vooruitkomen (Burgers & Engbersen, 2004).

Sociale mobiliteit

Iemand is sociaal mobiel als hij op belangrijke maatschappelijke terreinen een verandering doormaakt. Dit kan positief zijn en dan is sprake van sociale stijging, maar ook negatief en dan spreken we over sociale daling. We onderscheiden vier dimensies van sociale mobiliteit:

- *Opleiding*: het afronden of afbreken van een opleiding. Stappen vooruit zijn het verwerven van basisvaardigheden (taal, rekenen en sociale vaardigheden) en het behalen van een startkwalificatie of een (vak)diploma. Maar denk ook aan de ontwikkeling van basiscondities, zoals respect,

discipline en een gezonde leefstijl of met anderen samenwerken aan persoonlijke ontwikkeling.

- *Werk*: het krijgen of verliezen van een baan. Stappen vooruit zijn vrijwilligerswerk, stage of werkervaringsplaats, een gesubsidieerde arbeidsplaats, een tijdelijke of vaste arbeidsplaats of een startend bedrijf.
- *Bezit en vermogen*: meer of minder inkomen. Stappen vooruit zijn een hoger inkomen, meer bezit en vermogen.
- *Sociaal kapitaal*: groter of kleiner sociaal netwerk en status. Hier spelen vooral subjectieve indicatoren en de individuele ervaring een rol (Van den Berg, 2007).

Stijging is moeilijk in euro's of cijfers uit te drukken. Dat komt doordat naast objectieve indicatoren (zoals opleiding en werk) ook subjectieve indicatoren moeten worden meegewogen. Iemand kan een opleiding afbreken, terwijl hij daardoor juist tijd krijgt om te starten met vrijwilligerswerk. Objectief gezien is sprake van stijging, noch daling. Echter, als deze persoon gevraagd wordt naar zijn eigen ervaring is de kans groot dat hij zal zeggen dat hij er beter voor staat omdat er meer sprake is van zeggenschap en controle over het eigen leven.

Het bovenstaande maakt duidelijk dat we bij sociale mobiliteit altijd spreken we over individuen of groepen huishoudens, en niet direct over buurten en wijken (Vulperhorst, 2008). Deze individuen en groepen huishoudens wonen weliswaar in buurten en wijken maar dit is iets anders.

Empowerment

De empowerment-benadering is een derde bouwsteen. Empowerment wordt ook wel verheffing, emancipatie of zelfontplooiing genoemd. Empowerment is het proces dat vooraf gaat aan iemands positieverbetering. Volgens Elsinga et al (2008) is empowerment het best te omschrijven als '*het proces waarin iemand de zeggenschap en controle over zijn leven vergroot*' (Zimmerman & Rappaport, 1988). Dit proces verhoogt het bewustzijn en laat iemand specifieke kennis en vaardigheden opdoen zodat het eigen leven in handen kan worden genomen.

2.2 Betrokkenen bij sociale stijging

Ieder mens heeft in zijn leven te maken met objectieve of subjectieve sociale stijging (en daling), hoe klein en subtiel de stappen vooruit ook zijn.

De interventies waar we het in dit onderzoek over hebben zijn aan de ene kant gericht op mensen die het vaker dan gemiddeld ontbreekt aan opleiding, werk, bezit en vermogen of sociaal kapitaal, met problemen op verschillende levensgebieden. Denk aan migranten, vroegtijdige uitvallers, huurders met schulden, dak- en thuislozen, ex-gedetineerden, werkzoekenden, eenoudergezinnen, kwetsbare ouderen en mensen met beperkingen. Onderzoeker Daniel Giltay Veth (2009) heeft het ook wel over de zwakste 10 procent van de Nederlandse bevolking. Aan de andere kant zijn deze interventies gericht op groepen mensen in achterstandswijken.

Omdat de omgeving zowel stimulerend als remmend kan werken op het individueel vooruitkomen, moet de vraag ook gesteld worden wie bijdraagt aan sociale stijging.

In de literatuur is veel aandacht voor de rol van stadsbewoners, in het bijzonder de middenklasse, maar ook voor sociale netwerken en de inbreng van instituties en professionals. De gedachte is dat anderen informatie, steun of begeleiding kunnen bieden die nodig is voor het vooruitkomen van mensen die dat niet op eigen kracht kunnen. Zij hebben een steuntje in de rug nodig. Het idee dat middenklassers achterstandsgroepen kunnen meetrokken, zien we ook terug in het overheidsbeleid. *'Aansprekende middenklassers kunnen rolmodellen zijn voor achterstandsgroepen'* (ministerie van VROM, 1997). Het sociale netwerk van mensen biedt mogelijkheden voor verbindingen tussen werkenden en werklozen of tussen laag en hoog opgeleiden (Kleinhans et al, 2007). Mensen met een baan kunnen degenen zonder baan vooruithelpen op de arbeidsmarkt. Dit kan bijvoorbeeld door een tip over een vacature binnen het bedrijf waar zij werken, maar ook indirect doordat de buurman een sollicitatiebrief leert schrijven. Over de juistheid van deze hypothese bestaat binnen de wetenschap geen consensus.

Daar waar bewoners onderling niet kunnen bijdragen aan elkaars positieverbetering komen instituties en professionals in beeld. Zij zijn volgens Veldboer et al (2008) belangrijke toeleiders naar opleiding, woning en werk. Zij bepalen in grote mate of kansen die zich aanbieden voor het voetlicht worden gebracht. Het is echter wel de vraag of mensen aan de onderkant deze kansen ook zelf zien en benutten.

2.3 Rol woningcorporaties

De rol van woningcorporaties bij interventies gericht op sociale stijging kan verschillend worden ingevuld. Dit kan door te initiëren, regisseren, faciliteren en financieren. Bij de aanpak zijn bijna altijd andere professionele partijen betrokken zoals gemeenten, maatschappelijk werk, zorginstellingen, scholen en re-integratiebedrijfsleven. In de interviews zijn diverse voorbeelden genoemd hoe woningcorporaties de rol invullen:

- als eigenaar, verhuurder en beheerder van woningen, die schuldhulpverlening aanbiedt of individuele trajecten voor bewoners op maat.
- als huisvester van bedrijvigheid aan starters en van voorzieningen gericht op ontmoeting, vrije tijd, leren en werken.
- als opdrachtgever aan onderhoudsbedrijven, waarbij in de overeenkomst wordt opgenomen dat mensen met problemen op verschillende levensgebieden het werk uitvoeren waarmee zij kans krijgen vooruit te komen.
- als werkgever door leerwerktrajecten beschikbaar te stellen aan huurders of bewoners die een zetje in de rug kunnen gebruiken.

Volgens Van der Pennen (2007) ervaren corporaties nog veel moeilijkheden bij de uitvoering van de sociale aanpak: 'Het getuigt van een grote ambitie wanneer corporaties als enige partij de ontwikkeling van de bewoners tot haar takenpakket rekenen en niet gelijktijdig zorgen voor lokale afstemming en inbedding in de wijk'. Volgens de onderzoeker heeft een corporatie hiervoor veel vaardigheden nodig en een goed netwerk van externe instanties. Dit vereist specifieke competenties en vertrouwen van bewoners.

Bovendien is er discussie over de verhouding tussen woningcorporaties en de overheid. De nationale en lokale politiek doet steeds vaker een beroep op corporaties om te investeren in de sociale en economische ontwikkeling van bewoners en buurten. Volgens Vulperhorst (2008) moeten corporaties er voor waken te snel en automatisch taken over te nemen van de lokale

overheid. Zij beschikken immers over andere competenties, wettelijke taken, bevoegdheden en financiële middelen dan hun professionele partners. Dit dwingt tot enige bescheidenheid. Toch wordt van corporaties veel verwacht. De stuurgroep Meijerink maakte in 2008 een driedeling waarmee de opgaven van woningcorporaties worden verhelderd. In het advies '*Nieuw arrangement overheid – woningcorporaties*' staat dat de rol en inzet afhankelijk is van de taken die corporaties moeten, kunnen of overwegen op te pakken:

- 1 *Dat wat moet*: het bouwen, verhuren of verkopen van woningen voor mensen met een lager inkomen. Dit is de primaire taak, inclusief de verantwoordelijkheid voor de huisvesting met duurdere koop- en huurwoningen voor andere doelgroepen.
- 2 *Dat wat kan*: Investeren in de woon- of leefomgeving en in maatschappelijk vastgoed zoals onderwijs- en zorgvoorzieningen.
- 3 *Dat wat te overwegen valt*: Bijdragen aan de wijkaanpak door met investeringen en uitgaven in relatie tot het vastgoed bij te dragen aan de sociaaleconomische ontwikkeling van de buurt en haar bewoners en daarmee de verhuurbaarheid van de woningen.

In een reactie op deze indeling van de stuurgroep stelt minister Van der Laan dat de primaire taak van woningcorporaties ligt in het eerste domein: de huisvesting van huishoudens die door hun inkomen of door andere omstandigheden moeilijkheden ondervinden bij het vinden van hun passende huisvesting (12 juni 2009). De stuurgroep Meijerink stelt voor dat corporaties altijd moeten 'overwegen' of zij bijdragen aan de wijkaanpak met investeringen en uitgaven die bijdragen aan de sociaaleconomische ontwikkelingen van de buurt en haar bewoners en daarmee de verhuurbaarheid van de woning. De minister en de VROM-raad stellen dat dit 'overwegen' een ongewenste stap terug kan zijn. Volgens de minister investeren woningcorporaties 'niet alleen in stenen, maar tegelijkertijd ook in de mensen die in de wijken en dorpen wonen om op die manier de woonkwaliteit aldaar op peil te houden en waar mogelijk te verbeteren'.

Verder zegt minister Van der Laan in de brief met 'Voorstellen woningcorporatiestelsel' (12 juni 2009) dat de activiteiten van woningcorporaties slechts effectief zijn als zij meer doen dan enkel het bouwen en verhuren van betaalbare woningen. Het gaat ook om het:

- aanbieden van woningen die kansen bieden op wooncarrière;
- zorg dragen voor een schone, hele en veilige woonomgeving;
- betrokken zijn bij de aanpak van problemen achter de voordeur en
- vitaal houden van wijken en buurten waar veel aandachtsgroepen wonen.

2.4 Benadering van interventies

Omdat de rol en inzet van corporaties kan verschillen, is het van belang beter zicht te krijgen op de manier waarop interventies kunnen worden benaderd. Om het onderscheid in benaderingswijzen te benoemen en in perspectief te kunnen plaatsen, stellen we een driedeling voor die is gebaseerd op eerder onderzoek (zie o.a. Engbersen et al, 2008). De benaderingswijze is afhankelijk van de lokale situatie en begint bij een gedeelde probleemanalyse. We illustreren dit aan de hand van een voorbeeld.

Bij grootschalige herstructurering (sloop en nieuwbouw) kan een achter de voordeur aanpak het meest geëigende middel zijn. In zo'n geval wordt in een geografisch afgebakend gebied huis-aan-huis aangebeld. Dergelijke interventies typeren we als *gebiedsgerichte benadering*. Daarnaast kan het

ook raadzaam zijn om mensen juist als groep te benaderen. Bijvoorbeeld bij Turkse vrouwen in een bepaalde wijk die al hechte contacten met elkaar onderhouden, maar niet of nauwelijks de Nederlandse taal spreken of werk hebben. Voor dergelijke groepen kunnen routes van vrijwilligerswerk naar betaald werk worden georganiseerd. Een dergelijke aanpak noemen we de *doelgroepenbenadering*. Een ander voorbeeld is dat van mensen met schuldenproblematiek, mensen die voor overlast zorgen of mensen zonder dak boven hun hoofd. Deze personen kunnen het best gericht worden benaderd, los van de wijk waar zij wonen. In deze gevallen zijn interventies met een *individuele persoonsgerichte benadering* het meest geschikt. We willen benadrukken dat de drie niveaus van benadering elkaar kunnen versterken.

Benadering van interventies

- *Gebiedsgerichte benadering*
Voor een gebiedsgerichte benadering kan worden gekozen bij herstructurering of grootschalige renovatie. In dit geval wordt het gebied als uitgangspunt genomen en gekeken waar problemen én kansen zitten. Voorbeeld is de 'achter de voordeur' aanpak. Alle huishoudens in een gebied worden bezocht en gevraagd wat zij willen betekenen voor hun buurt. Alleen die huishoudens die het nodig hebben, krijgen een traject aangeboden of worden doorverwezen.
- *Doelgroepenbenadering*
Een doelgroepenbenadering start met een helder afgebakende doelgroep. Bijvoorbeeld aandachtsgroepen in achterstandswijken, zoals jongeren met een licht verstandelijke beperking of Turkse vrouwen. Deze groepen kunnen als netwerk worden benaderd, omdat er meestal al onderlinge contacten zijn tussen leden van deze groepen. Met ondersteuning of begeleiding van professionals worden zij gestimuleerd om zeggenschap en controle over het leven te vergroten door middel van werk, opleiding of zinvolle vrijetijdsbesteding.
- *Individuele persoonsgerichte benadering*
De individuele persoonsgerichte benadering start bij de constatering dat individuen problemen ondervinden of uit balans zijn (Mulder, 2009). Huurachterstand of huurschulden kunnen aanleiding zijn om in contact te treden met deze personen of huishoudens. Met individuele trajecten wordt getracht om een betere werk-, opleidings-, woon of vrije tijdsituatie te creëren. Meestal is sprake van casemanagement en een plan met concrete eindtermen en doelen.

2.5 Kanttekeningen

De VROM-raad (2006) pleit ervoor om sociale stijging als vertrekpunt te nemen voor stedelijke vernieuwing. Er bestaat echter niet zoiets als een wettelijke verplichting om te werken aan sociale stijging of individuele positieverbetering. Deze vrijheid zorgt ervoor dat het pleidooi voor sociale stijging zich in grote mate leent voor retoriek. Daar komt bij dat het onderwerp ideologisch beladen, weerbarstig en complex is. Weinig mensen spreken het pleidooi voor sociale stijging als vertrekpunt voor de stedelijke vernieuwing tegen. Verschillende experts geven aan dat het concept in de praktijk handen en voeten moet krijgen. 'Risico is dat het abstract blijft, dat het alleen nog een plek krijgt in de inleiding van een nota en dat men verder gaat op oude voet. Niemand is bijvoorbeeld tegen het nastreven van geluk. Je moet afdalen om het concreter te maken' (Vincent Smit, interview). Een ander

vertrekpunt voor stedelijke vernieuwing is fysieke verbetering. Beiden vertrekpunten of motieven zijn legitiem.

Daarnaast impliceert een vertrekpunt, het bestaan van een eindpunt. Alsof stedelijke vernieuwing op een gegeven moment klaar is. Er zullen altijd wijken en buurten zijn waar bepaalde groepen bewoners extra aandacht verdienen. Dat betekent dat er niet naar een eindpunt kan worden toegewerkt. Werken aan sociale stijging is een zaak van lange adem. Resultaten zijn vaak niet merkbaar in één generatie.

Een derde kanttekening is dat het stijgingsconcept van de VROM-raad uitgaat van een sterke mate van overheidssturing. Lex Veldboer zegt daarover in een interview: 'het is niet voldoende om alleen te kijken naar de lokale kansenstructuur en er bij een tekort een project tegen aan te zetten. Als je het zo benadert, gaat het voorbij aan de eigen verantwoordelijkheid en mogelijkheden van burgers. Mensen aan de onderkant kunnen niet achteroverleunen en via instituties de benodigde competenties krijgen' (Veldboer, interview).

Een laatste kanttekening is dat mensen natuurlijk ook sociaal kunnen dalen. Het model met verschillende ladders gaat uit van groei in stappen. Toch verliezen sommige mensen in tijden van crisis hun baan, stoppen met een opleiding of maken verkeerde stappen. Het laddermodel houdt met andere woorden weinig rekening met de dynamische en weerbarstige praktijk.

2.6 Conclusie

Uit de theoretische verkenning blijkt dat sociale stijging of individuele positieverbetering uit het volgende bestaat:

- *Zeggenschap en controle*: succes is afhankelijk van persoonlijke kenmerken (zelfvertrouwen, lef en kennis van de sociale en politieke situatie), maar ook van de toegankelijkheid van bestaansbronnen.
- *Sociale mobiliteit*: dit is individueel, objectief (meetbaar) én subjectief (ervaringen). Dimensies die aan sociale stijging bijdragen zijn opleiding, werk, bezit, vermogen en sociaal kapitaal.
- *Empowerment*: ook wel verheffing, emancipatie of zelfontplooiing genoemd. Dit is het proces dat vooraf gaat aan iemands positieverbetering en leidt ertoe dat iemand het eigen leven in handen kan nemen.

Voor woningcorporaties, gemeenten en andere partijen is het de kunst om te herkennen welke barrières voor welke groep moeten worden weggenomen en te weten wat remmend werkt op het vooruitkomen.

Naast burgers (met name de middenklasse), spelen ook instituties en professionals een belangrijke rol bij het wegnemen van barrières.

De rol en inbreng van woningcorporaties bij concrete interventies gericht op het bevorderen van sociale stijging varieert van werkgever, tot opdrachtgever en eigenaar van woningen. Om het onderscheid in benaderingswijzen te benoemen en in perspectief te kunnen plaatsen, stellen we een driedeling die helpt bij het kiezen van een juiste aanpak:

- Gebiedsgerichte benadering (bijvoorbeeld bij herstructurering)
- Doelgroepenbenadering (aandacht voor specifieke groep)
- Individuele persoonsgerichte benadering (gericht op individu)

Nu in dit hoofdstuk de theorie in kaart is gebracht, kijken we in de volgende hoofdstukken naar de praktijk van sociale stijging. Hoe krijgt sociale stijging in de praktijk handen en voeten? Wat zijn daarbij de verschillende rollen van corporaties? En wat werkt wel en wat werkt minder goed?

3 Sociale stijging in de praktijk

Om de lokale praktijk van sociale stijging in kaart te brengen, hebben we onderzocht wat de ervaringen zijn met zestien verschillende projecten. In paragraaf 3.1 introduceren we deze projecten. Vervolgens gaan we in 3.2 in op de achtergrond en het ontstaan van de projecten. Daarna behandelen we in paragraaf 3.3 de doelen. In paragraaf 3.4 beschrijven we de verschillende invalshoeken om naar de projecten te kijken. In paragraaf 3.5 gaan we in op de organisatie en de samenwerkingspartners. In paragraaf 3.6 vatten we kort de belangrijkste bevindingen samen.

3.1 Overzicht van projecten

In 2009 zijn in het kader van dit onderzoek circa vijftig projecten aangedragen door de bij Platform Corprovenista aangesloten woningcorporaties. Onder de projecten vonden we veel leerwerk- en coachingstrajecten voor specifieke doelgroepen, leerwerkbedrijven gericht op de sociaaleconomische ontwikkeling van een groep buurtbewoners, wijkonderhoudsploegen, een kansenmakelaar, jongerenfoyers, een opvangvoorziening voor tienermoeders, buurtkamerprojecten en verschillende 'achter de voordeur' projecten. Via een quickscan is alle informatie verzameld, geordend en compleet gemaakt. Vervolgens zijn zestien projecten geselecteerd die reeds geïmplementeerd waren, (mede) gericht op het bevorderen van sociale stijging, en waarbij de corporatie een duidelijke rol en inbreng heeft. De rol van de corporaties in de projecten varieert aanzienlijk. Bijna altijd is sprake van samenwerking met gemeenten en andere partijen. Hieronder presenteren we de projecten. In bijlage 4 staan de projecten in het kort beschreven.¹

Schema 1 Verdeling projecten naar type interventie en corporatie

Project	Type interventie	Corporatie
1 VoorUit!	Mentorproject	Ymere
2 BOOT	Mentorproject	Ymere
3 Cruyff Courts	Sportstimulering	Haag Wonen/Rentree
4 XPoint	Achter de voordeur	Rentree
5 Bewonersadviseurs Staalkans	Achter de voordeur	De Alliantie
6 Koopgarant	Koophuurarrangementen	Ymere
7 Watch Out	Leerwerktraject	PWS
8 Assistent buurtbeheerders	Leerwerktraject	Portaal
9 Prachtwerk in een prachtwijk	Leerwerktraject	Haag Wonen
10 Empowerment in de Transvaal	Activeringsprogramma	Ymere
11 Foyer Henegouwerlaan	Huisvesting en begeleiding	Woonbron
12 Je Eigen Stek	Huisvesting	Eigen Haard
13 Bedrijfs catering ROC	Leerwerkbedrijf	Portaal
14 Squashing Kids	Sportstimulering (talent)	Ymere
15 IBZW	Woonbegeleiding	Eigen Haard
16 Restylen huishouden	Activeringsprogramma	Woonbron Delft

Noot 1 Een uitgebreide beschrijving van de projecten is in een apart document opgenomen Zie: Groenendijk et al (2010) *Projectenboek sociale stijging*: Platform Corprovenista.

3.2 Achtergrond en ontstaan

De projecten spelen zich, enkele uitzonderingen daargelaten, af in wijken met problemen zoals relatief hoge werkloosheid, lage inkomens en overlast door jongeren. De corporaties constateren aan de ene kant dat een deel van hun huurders het niet redt zonder duwtje in de rug. Soms ondervinden ze daar ook last van. Uit de interviews blijkt bijvoorbeeld dat de huur niet meer kan worden betaald, dat bewoners voor overlast zorgen, of dat woningen slecht worden onderhouden. Een aanleiding kan ook een gebrek aan goed georganiseerde hulpverlening zijn, een tekort aan opleidings- of stageplaatsen, of een tekort aan plaatsen voor ontmoeting.

We zien vier achtergronden in het ontstaan van projecten.

- *Onderdeel van gebiedsaanpak of stedelijke vernieuwing.* Projecten zoals XPoint of Bewonersadviseurs Staalkans komen tot stand omdat de corporatie naast sloop en nieuwbouw ook kansrijke perspectieven op sociaaleconomisch gebied wil bieden, of de zelfredzaamheid wil vergroten. Dergelijke projecten vallen doorgaans nauw samen met de fysieke agenda voor verbetering van het wonen (sloop, nieuwbouw en renovatie).
- *Via goede contacten of op verzoek van andere partijen.* Andere projecten ontstaan dankzij goede contacten tussen de woningcorporatie en andere partijen zoals de gemeente, welzijnswerk of een zorginstelling. Voorbeelden hiervan zijn Restylen huishoudens, Watch Out, Squashing Kids of Je eigen stek. Externe partijen benaderen de corporatie met een concreet idee en de corporatie besluit het initiatief te ondersteunen.
- *Vastgoed krijgt maatschappelijke bestemming.* Projecten als BOOT, Vooruit! en Bedrijfscatering ROC ontstaan omdat vastgoed dat al in bezit is van de corporatie een maatschappelijke bestemming krijgt. Het initiatief hiertoe kan bij de corporatie liggen of bij een andere partij. Voorbeeld daarvan is bedrijfscatering ROC waar Portaal zelf een maatschappelijke bestemming wilde geven aan haar bedrijfsruimte.
- *Directe confrontatie met (acute) problematiek.* Het project Individueel Begeleid Zelfstandig Wonen komt voort uit de constatering dat de tot dat moment geldende aanpak rond gedwongen huisuitzettingen niet volstond. Na wat losse experimenten met een nieuwe aanpak is een project gestart om de problematiek bij meerdere huishoudens aan te pakken.

Deze achtergronden maken duidelijk dat de projecten lang niet altijd ontstaan uit een onderbouwde en gedeelde probleemanalyse. Juist binnen bestaande samenwerkingsverbanden en structuren ontstaan veel projecten.

3.3 Doelen

De projecten hebben tot doel om bij te dragen aan positieverbetering van mensen in minder kansrijke situaties, veelal op het terrein van opleiding en werk. Omdat de projecten al in uitvoering waren voordat dit onderzoek is gestart, lopen de geformuleerde doelen uiteen. Men start veelal met een goed idee waar geloof in is en gaande het traject worden randvoorwaarden verder ontdekt en beschreven. Daarnaast bevinden veel projecten zich nog in de pilot-/experimentfase.

De doelen van de projecten zoals beschreven in de projectplannen vertonen opvallend veel overeenkomsten met de uitgangspunten van 'Stad en stijging' (VROM-raad, 2006). Het ontbreekt niet aan ambities. Aan ene kant hebben sommige projecten expliciet tot doel om kansen te vergroten (vaardigheden,

startkwalificaties). Aan de andere projecten zijn er ook projecten die juist meer inzetten op zelfredzaamheid en zelfstandigheid. In het schema hieronder zijn de hoofddoelen samengevat.

Schema 2 Verdeling projecten naar hoofddoelen

Project	Hoofddoelen
1 VoorUit!	Bevorderen van integratie van bevolkingsgroepen
2 BOOT	Talentontwikkeling en vergroten vitaliteit van de buurt
3 Cruyff Courts	Kinderen laten bewegen en sport in de wijk aanbieden
4 XPoint	Vergroten van zelfredzaamheid
5 Bewonersadviseurs Staalkans	Bieden van kansrijke perspectieven
6 Koopgarant	Stimuleren van keuzevrijheid / vermogensopbouw
7 Watch Out	Startkwalificatie behalen / bijdragen aan leefbaarheid
8 Assistent buurtbeheerders	Opdoen van werkervaring / bijdragen aan leefbaarheid
9 Prachtwerk in een prachtwijk	Werkloze jongeren structureel aan werk helpen
10 Empowerment in de Transvaal	Vergroten van perspectieven / tegengaan van overlast
11 Foyer Henegouwerlaan	Zelfstandig leren wonen en vergroten zelfredzaamheid
12 Je Eigen Stek	Onbehuisden op weg helpen naar een woning
13 Bedrijfs catering ROC	Werkervaring opdoen en behalen van diploma
14 Squashing Kids	Talenten van kinderen kans geven zich te ontwikkelen
15 IBZW	Voorkomen huisuitzetting / zelfstandigheid vergroten
16 Restylen huishouden	Huishoudens op weg helpen naar zelfredzaamheid

Doelen niet concreet beschreven

Bij bestudering van de projectplannen en de gesprekken met betrokkenen blijkt dat doelen bij aanvang van een project vaak niet concreet zijn beschreven. De doelen zijn soms niet helder ('kansen vergroten'), ambitieus ('50 jongeren een jaar lang aan het werk') of niet meetbaar ('betere kans op de arbeidsmarkt'). Wanneer doelen niet concreet en specifiek zijn omschreven, wordt het vaststellen van de opbrengsten en resultaten lastig. We komen hier in het volgende hoofdstuk op terug.

Meervoudige doelen

Sommige projecten hebben meervoudige doelen. Naast het bevorderen of stimuleren van verbetering van de individuele competenties van bewoners, verhoging van hun zelfrespect en sociale en maatschappelijke stijging worden ook (leefbaarheids)doelen op wijkniveau geformuleerd, zoals bijdragen aan de leefbaarheid van wijken en buurten. Het is maar de vraag of de doelen van dergelijke projecten die primair gericht zijn op individueel vooruitkomen ook gericht moeten zijn op verbetering van de wijk.

3.4 Benadering van interventies

De projecten zijn gericht op het bieden van individuele kansen en/of het verminderen van problemen maar op basis waarvan is de aanpak verder te onderscheiden? We sluiten hier aan bij het onderscheid dat we in het vorige hoofdstuk maakten, zodat we de benaderingswijzen in perspectief kunnen plaatsen. De eerste categorie projecten kenmerken zich door een *gebiedsgerichte benadering*. Deze zijn algemeen toegankelijk (buurt- of wijkvoorzieningen) en worden toegepast in een geografisch afgebakend gebied. De tweede categorie is de *doelgroepenbenadering*. In dit geval is vooraf een specifieke groep benoemd. De laatste categorie bestaat uit projecten met een *individuele persoonsgerichte benadering*. In die gevallen achten de be-

trokken projectleiders het meer zinvol om mensen los van de wijk waar ze wonen te benaderen.

Schema 3 Verdeling projecten naar benaderingswijze en kenmerken

Project	Benadering	Kenmerken
1 VoorUit!	Gebied	Algemeen toegankelijk
2 BOOT	Gebied	Algemeen toegankelijk
3 Cruyff Courts	Gebied	Algemeen toegankelijk
4 XPoint	Gebied	Van breed naar smal
5 Bewonersadviseurs Staalkans	Gebied	Van breed naar smal
6 Koopgarant	Doelgroep	Gericht op starters
7 Watch Out	Doelgroep	Gericht op jongeren
8 Assistent buurtbeheerders	Doelgroep	Gericht op uitkeringsgerechtigden
9 Prachtwerk in een prachtwijk	Doelgroep	Gericht op werkloze jongeren
10 Empowerment in de Transvaal	Doelgroep	Gericht op allochtone jongeren
11 Foyer Henegouwerlaan	Doelgroep	Gericht op jongeren met problemen
12 Je Eigen Stek	Doelgroep	Gericht op dak- en thuislozen
13 Bedrijfs catering ROC	Doelgroep	Gericht op studenten ROC
14 Squashing Kids	Doelgroep	Gericht op kinderen (8 – 12 jaar)
15 IBZW	Individueel	Wegnemen specifieke problemen
16 Restylen huishouden	Individueel	Wegnemen specifieke problemen

Gebiedsgerichte benadering

De eerste drie projecten (VoorUit!, BOOT en Cruyff Courts) kiezen voor een algemene insteek en zijn toegankelijk voor alle bewoners. Kenmerkend voor deze projecten is de fysieke aanwezigheid in de wijk. Bij VoorUit! stelt de corporatie bijvoorbeeld woningen beschikbaar voor studenten en bij BOOT is een bedrijfsruimte de plek van waaruit studenten de mogelijkheid krijgen om buurtprojecten op te zetten. De projecten XPoint en Bewonersadviseurs Staalkans hebben een achter de voordeur aanpak, en leggen het accent op het vergroten van zeggenschap en controle van individuele bewoners. Bij beide projecten worden in eerste instantie alle bewoners in een gebied benaderd. Diegenen met de grootste behoefte krijgen een traject aangeboden.

Doelgroepenbenadering

De projecten met een doelgroepenbenadering onderscheiden zich omdat in aanvang specifieke doelgroepen zijn beschreven, zoals starters, uitkeringsgerechtigden, werkloze jongeren, allochtone jongeren, dak- en thuislozen, studenten ROC en kinderen (8 – 12 jaar). Deze groepen worden ook als zodanig aangesproken. Bovendien is sprake van een specifiek aanbod. Voorbeelden die we veel tegenkomen zijn gericht op het activeren van specifieke groepen en het aanleren van vaardigheden zoals:

- Leerwerktrajecten (Assistent buurtbeheerders, Prachtwerk in een prachtwijk, Bedrijfs catering ROC en Watch Out).
- Talentontwikkeling (Squashing Kids en Empowerment in de Transvaal).
- Huisvesting en begeleiding op maat (JES en Foyer Henegouwerlaan).

Individuele persoonsgerichte benadering

De projecten met een individuele persoonsgerichte benadering worden gekenmerkt door hun inzet op stabiliteit van kwetsbare groepen met verschillende problemen. Deze huishoudens hebben huurschulden (IBZW) of moeite de touwtjes aan elkaar te knopen. Bij deze projecten is sprake van casemanagement en individuele begeleiding via een persoonlijk plan.

3.5 Organisatie

Zoals eerder gezegd werken de corporaties binnen de onderzochte projecten nauw samen met andere partijen. De belangrijkste rollen zijn initiëren, regisseren, faciliteren en financieren. De uitvoering wordt vaak aan andere partijen overgelaten. De rol en inzet van de corporatie varieert van het beschikbaar stellen van vastgoed, geld of tijd. In onderstaand schema staat de voornaamste rol en inzet. Vaak is sprake van meerdere rollen tegelijkertijd.

Schema 4 Verdeling projecten naar rol en bijdrage van de corporatie

Project	Rol corporatie	Bijdrage corporatie
1 VoorUit!	Faciliteren	Vastgoed (woningen)
2 BOOT	Faciliteren	Vastgoed (wijkvoorziening)
3 Cruyff Courts	Regisseren, faciliteren, financieren	Wijkvoorziening
4 XPoint	Initiëren, faciliteren, financieren	Vastgoed (wijkvoorziening) en geld
5 Bewonersadviseurs Staalkans	Initiëren, faciliteren	Vastgoed (wijkvoorziening) en geld
6 Koopgarant	Initiëren, regisseren	Vastgoed (woningen)
7 Watch Out	Faciliteren	Tijd (uren) en geld
8 Assistent buurtbeheerders	Initiëren, regisseren	Tijd (uren) en geld
9 Prachtwerk in een prachtwijk	Faciliteren, financieren	Tijd (uren), geld en werk in gunning
10 Empowerment in de Transvaal	Regisseren, faciliteren	Tijd (uren) en geld
11 Foyer Henegouwerlaan	Initiëren, faciliteren, financieren	Vastgoed (woningen)
12 Je Eigen Stek	Faciliteren	Vastgoed (woningen)
13 Bedrijfscatering ROC	Regisseren, faciliteren	Tijd (uren) en geld
14 Squashing Kids	Initiëren, faciliteren	Tijd (uren) en geld
15 IBZW	Initiëren, faciliteren	Tijd (uren) en geld
16 Restylen huishouden	Initiëren, regisseren, financieren	Tijd (uren) en geld

Gebiedsgerichte benadering

De rol en inzet van de corporatie bij de gebiedsgerichte projecten is doorgaans omvangrijk. Corporaties initiëren (XPoint en Bewonersadviseurs Staalkans) of faciliteren. Zij denken mee over de aanpak, stellen kennis van de wijk en haar bewoners beschikbaar, maar financieren ook wijkvoorzieningen en/of (deels) een uitvoerende partij. In verhouding tot de andere benaderingswijzen gaat het om een relatief grote financiële investering (XPoint, Bewonersadviseurs Staalkans, Cruyff Courts en BOOT), die al dan niet in samenwerking met andere partijen wordt gedaan. De investering voor de achter de voordeur aanpak van Bewonersadviseurs Staalkans of XPoint ligt bijvoorbeeld tussen de € 360.000 en € 600.000. De uitvoering is in handen van professionals van andere organisaties. Bij VoorUit! en BOOT is sprake van huurderiving of een eenmalige investering voor de verbouwing of inrichting van een accommodatie.

Doelgroepenbenadering

Bij de projecten met een doelgroepbenadering is de rol van de corporatie overwegend faciliterend. Omdat een passend aanbod voor een specifieke groep het uitgangspunt is, kan een corporatie adviseren over de opzet en uitvoering. Dit is het geval bij Squashing Kids en Watch Out. Daarnaast stelt een corporatie ook vastgoed of woningen beschikbaar (Foyer Henegouwerlaan en Je Eigen Stek). In andere gevallen is de corporatie juist nauw betrokken bij de uitvoering, en is zij initiator, regisseur en/of opdrachtgever. Dit geldt voor de projecten Bedrijfscatering ROC, Assistent buurtbeheerders, Prachtwerk in een prachtwijk en Empowerment in Transvaal. De bijdrage van de corporatie bestaat vooral uit tijd (uren), geld of vastgoed.

Individuele persoonsgerichte benadering

Bij de projecten IBZW en Restylen Huishoudens neemt de corporatie het initiatief. Deze blijft ook nauw betrokken bij de uitvoering. Bij beide projecten is de rol van de corporatie initiërend en faciliterend. Bovendien neemt de corporatie (een deel van) de regie op zich.

3.6 Conclusie

De onderzochte projecten zijn aan de ene kant gericht op het bieden van kansen op het terrein van werk, opleiding, wonen en vrije tijd. Aan de andere kant proberen deze de zelfstandigheid en zelfredzaamheid van bewoners te vergroten. De ambities zijn groot en de doelen zijn bij aanvang niet altijd concreet beschreven. Wanneer doelen niet goed omschreven zijn, wordt het vaststellen van de opbrengsten en resultaten lastig. Bovendien is bij verschillende projecten sprake van meervoudige doelen, zowel individueel als op wijkniveau.

De projecten ontstaan veelal binnen bestaande samenwerkingsverbanden en structuren. De constatering dat problemen met bewoners of huurders nog onvoldoende worden opgelost, is voor veel corporaties aanleiding om een project te initiëren of om te besluiten een voorstel van een andere partij te ondersteunen. Het gaat om leerwerk- en coachingtrajecten voor specifieke doelgroepen, leerwerkbedrijven gericht op de sociaaleconomische ontwikkeling van een groep buurtbewoners, wijkonderhoudsploegen, een kansenmakelaar, jongerenfoyers, een opvangvoorziening voor tienermoeders, buurtkamerprojecten en verschillende 'achter de voordeur'-projecten.

Nu de opzet van de projecten is beschreven, kan in het volgende hoofdstuk worden ingezoomd op de opbrengsten en uitkomsten van de zestien projecten. We beschrijven de belangrijkste projectuitkomsten, resultaten, effecten, succesfactoren en risico's. Telkens maken we onderscheid tussen de gebiedsgerichte, doelgroepgerichte en individuele persoonsgerichte benadering.

4 Opbrengsten en uitkomsten

In dit hoofdstuk beschrijven we de resultaten en het verloop van de projecten. In paragraaf 4.1 gaan we in op de meest in het oog springende projectuitkomsten. Vervolgens staan we in paragraaf 4.2 stil bij de resultaten en effecten. In paragraaf 4.3 beschrijven we de succesfactoren en risico's. In paragraaf 4.4 vatten we tot slot de belangrijkste bevindingen samen.

4.1 Projectuitkomsten

In onderstaand schema staan per project de belangrijkste projectuitkomsten in termen van *output* samengevat. We beperken ons hieronder tot de meest concreet meetbare resultaten. Overigens zijn er altijd meer uitkomsten te melden dan in een schema kunnen worden weergegeven. Zo ondernemen de betrokken studenten bij projecten zoals VoorUit! en BOOT bijvoorbeeld diverse activiteiten, waaronder huiswerkbegeleiding waardoor leervaardigheden worden ontwikkeld. En bij de achter de voordeur projecten (XPoint en Bewonersadviseurs Staalkans) leiden de huisbezoeken tot vervolgcacties. Dergelijke resultaten en effecten bespreken we in paragraaf 4.2.

Schema 5 Verdeling projecten naar invalshoek en belangrijkste uitkomsten

Project	Benadering	Belangrijkste uitkomsten
1 VoorUit!	Gebied	20 studenten wonen / actief in buurt
2 BOOT	Gebied	125 studenten actief
3 Cruyff Courts	Gebied	Bereikt tussen 17 - 33% van jongeren
4 XPoint	Gebied	650 huisbezoeken
5 Bewonersadviseurs Staalkans	Gebied	> 200 huisbezoeken
6 Koopgarant	Doelgroep	23 woningen verkocht
7 Watch Out	Doelgroep	Dagelijks acht toezichthouders
8 Assistent buurtbeheerders	Doelgroep	Zeven deelnemers, twee uitgevallen
9 Prachtwerk in een prachtwijk	Doelgroep	Twee deelnemers
10 Empowerment in Transvaal	Doelgroep	60 personen volgden training
11 Foyer Henegouwerlaan	Doelgroep	32 kamers bezet
12 Je Eigen Stek	Doelgroep	Zes mensen doorgestroomd
13 Bedrijfs catering ROC	Doelgroep	Dagelijks tien deelnemers
14 Squashing Kids	Doelgroep	Zes scholen doen mee, tien talenten
15 IBZW	Individueel	Zeven huurders worden begeleid
16 Restylen huishouden	Individueel	Zes huishoudens 'gerestyled'

Gebiedsgerichte benadering

Projecten met een gebiedsgerichte benadering, zoals BOOT, VoorUit!, Bewonersadviseurs Staalkans en XPoint hebben een vaste (fysieke) basis in de wijk. Bij VoorUit! bijvoorbeeld zijn studenten van de Vrije Universiteit minimaal 10 uur per week maatschappelijk actief in de wijk. Als beloning krijgen zij daarvoor gratis huisvesting in sloop- of renovatiewoningen van de corporatie. Bewonersadviseurs Staalkans en XPoint hebben een kantoor in de wijk van waaruit de huisbezoeken plaatsvinden. Op die plek kunnen bewoners ook terecht met vragen. De Cruyff Courts bereiken gemiddeld tussen de 17 en 33% van de jongeren in een wijk. De projecten met een gebiedsgerichte benadering zijn een duidelijke verbindingsschakel tussen mensen en

instanties. Door middel van deze projecten komen mensen aan werk, aan werkervaringsplekken en in contact met andere mensen. Ze bieden een basis voor sociale stijging.

Doelgroepenbenadering

Werken met langdurig werklozen, dak- en thuislozen, huishoudens met sociale problemen, of huurders met schulden vergt veel inspanning en begeleiding, zo blijkt uit de interviews. Van snelle resultaten is vaak geen sprake, maar als er resultaten worden geboekt dan zijn deze volgens de betrokkenen heel waardevol.

Leerwerktrajecten, zoals Watch Out, Assistent buurtbeheerders, Prachtwerk in een prachtwijk en Bedrijfscatering ROC hebben dagelijks tussen de twee en tien deelnemers die voor een langere tijd, begeleid door medewerkers van de corporatie of andere instellingen, actief zijn in de wijk.

De projecten Foyer Henegouwerlaan en Je Eigen Stek bieden ruimte aan 32 jongeren, respectievelijk 16 dak- en thuislozen.

De projecten Empowerment in Transvaal en Squashing Kids hebben weer een ander karakter. Squashing Kids bereikt bij de start aanzienlijk meer mensen en uiteindelijk blijven enkele talentvolle deelnemers over.

Individuele persoonsgerichte benadering

De projecten Individueel Begeleid Zelfstandig Wonen (zeven huishoudens) en Restylen Huishoudens (zes huishoudens) bereiken vooralsnog geen grote aantallen. Hier wordt gewerkt met een doelgroep die veel tijd en aandacht vraagt. Bij Individueel Begeleid Zelfstandig Wonen neemt de zorginstelling het huurcontract over. Zij zorgen ervoor dat huurders vaardigheden krijgen aangeleerd voor het voeren van een zelfstandig huishouden. Bij Restylen Huishoudens hebben zes huishoudens deelgenomen aan een traject van een half jaar waar in overleg met een coördinator afspraken zijn gemaakt over werkzaamheden in huis waardoor het leven een positieve wending kan krijgen.

4.2 Effecten

De korte termijn effecten van projecten specifiek gericht op persoonlijke ontwikkeling, activering en toeleiding naar werk zijn op individueel niveau vaak goed meetbaar. Zo zorgt de aandacht die mensen krijgen door deelname voor een positief effect. Deelnemers zien hun deelname als kans om een stap verder te komen in het leven. Het meten van de effecten op het terrein van opleiding, werk, bezit, vermogen en sociaal kapitaal wordt bemoeilijkt omdat van tevoren niet altijd heldere streefdoelen zijn geformuleerd. Bovendien hebben de geïnterviewden projectleiders en betrokkenen moeite om het succes van de projecten te kwantificeren. Voormetingen worden meestal niet structureel uitgevoerd. Daarnaast kunnen ook andere factoren bijdragen aan de gesignaleerde effecten. Tot slot is het vanwege de schaal en omvang van de meeste projecten niet realistisch om te verwachten dat op wijkniveau grote effecten worden bereikt. Wanneer op beperkte schaal (portiek, complex of straatniveau) wordt gekeken, kan dit wel het geval zijn.

Gebiedsgerichte benadering

Mits goed uitgevoerd zijn effecten van projecten zoals XPoint en Bewonersadviseurs Staalkans dat bewoners de hulpverlening krijgen die ze nodig hebben of zich actief inzetten in de wijk. Het vertrouwen van bewoners in de

(wijk)aanpak neemt toe. Bewoners zijn in sommige gevallen ook verder geholpen, zo blijkt uit het aantal gestarte trajecten. Voor de Cruyff Courts geldt bijvoorbeeld dat deze volgens bewoners, gebruikers van het veld en samenwerkingspartners bijdragen aan een positieve impuls in de wijk. Daarmee vergroot het woonplezier in de wijk. Bij VoorUit! en BOOT is de verwachting dat de schoolprestaties van kinderen uit de buurt op de langere termijn verbeteren en dat de jeugd minder op straat hangt en de vrije tijd constructiever besteedt. Bovendien ontstaat betere communicatie tussen verschillende bevolkingsgroepen in de wijk en worden maatschappelijke onderwerpen en problemen bespreekbaar gemaakt.

Verder noemen de projectleiders dat de projecten met een gebiedsgerichte benadering vanwege het vaak vrij grote bereik kunnen bijdragen aan de vitaliteit van de wijk. Op de langere termijn wordt een waardestijging van het vastgoed verwacht. Dergelijke neveneffecten zijn geen reden om projecten te starten maar kunnen er wel voor zorgen dat samenwerking in de toekomst, zowel met professionals als met bewoners, makkelijker verloopt.

Doelgroepenbenadering

Projecten gericht op het toeleiden naar werk zoals Watch Out, Bedrijfs catering ROC, Assistent buurtbeheerders en Prachtwerk in een Prachtwijk laten volgens de geïnterviewde projectleiders en betrokkenen verschillende effecten zien voor de deelnemers.

Een arbeidsovereenkomst tijdens het project is een eerste stap. Voor sommigen is dit de eerste arbeidsovereenkomst of de eerste sinds lange tijd. Meedoen aan een dergelijk project geeft het gevoel van erbij horen en wordt versterkt door de inhoudelijke waardering als reactie op de uitgevoerde werkzaamheden. Bovendien verschaft deelname inzicht in de meerwaarde van werk en inzet voor de maatschappij. Bij succes leidt deelname tot een startkwalificatie, ook dat is een grote stap voor deelnemers. Uiteindelijk kan deelname dus ook resulteren in uitstroom naar een reguliere baan. Op langere termijn valt moeilijk te voorspellen of en zo ja wanneer iemand zonder een dergelijk project aan het werk zou komen.

Voor deelnemers aan Empowerment in Transvaal blijkt deelname aan de training een mooie kans om zelf te emanciperen. De jongeren geven een half jaar na de training aan een verandering te hebben doorgemaakt in denken (netwerken, persoonlijke eigenschappen en toekomstgericht denken) en handelen (opleiding en uitstelgedrag). Volgens de trainer zijn de jongeren een rolmodel voor andere jongeren in hun omgeving. Met hun activiteiten beïnvloeden ze op een positieve manier de beeldvorming over allochtone jongeren. Het draagt volgens de betrokkenen bij aan meer zelfvertrouwen, carrièreperspectief, sociale vaardigheden en eigenwaarde.

Foyer Henegouwerlaan geeft jongeren de kans om bij te komen van de onrustige situatie waarin ze verkeren en hun leven op orde te krijgen. Zij werken aan toekomstperspectief, bouwen en versterken hun sociale netwerk en versterken de sociaal-maatschappelijke vaardigheden. Uiteindelijk moet dit leiden tot uitstroom uit het onderwijs, instroom op de reguliere arbeidsmarkt en woonmarkt en succesvolle integratie en participatie in de samenleving. Gemiddeld stroomt 80% van de jongeren met succes uit. Toch is het moeilijk om te zeggen of dat percentage wordt behaald, omdat niet gedefinieerd is wat 'succesvol uitstromen' is. De projectleider zegt hierover: *'Iedere jongere die hier weggaat, heeft een stap voorwaarts gemaakt. Lang niet altijd zoals we van tevoren hadden gewild, maar iedereen gaat vooruit.'*

Ook bij het project Je Eigen Stek krijgen bewoners een kans hun leven weer op orde te krijgen. De meeste deelnemers hebben een aantal jaren op straat geleefd en moeten weer wennen aan de regelmaat, verplichtingen en verantwoordelijkheid. Voorheen hadden de deelnemers weinig om trots op te zijn en werden ze niet erg positief bekeken door de maatschappij. Nu hebben ze iets om trots op te zijn, iets wat ze zelf hebben gedaan en bereikt. Volledige zelfstandigheid is echter nog niet bereikt. De projectleider zegt hierover: *'Je ziet dat de bewoners van Je Eigen Stek voor het eerst in lange tijd trots op zichzelf zijn. Door het concept zelfbeheer krijgen de bewoners de kans om het heft weer in eigen handen te nemen. Dat doen ze helemaal zelf en dat geeft een goed gevoel.'*

Effecten van Koopgarant voor de deelnemers en de wijk zijn moeilijker aantoonbaar, omdat van te voren geen heldere doelgroep is bepaald. Daarvoor is het aantal verkochte woningen en het aantal deelnemers nog te klein. De bijdrage aan populariteit van de buurt, vermogensopbouw van de koper en een eventuele waardeestijging zijn pas op de langere termijn zichtbaar. Het geeft mensen meer keuze, en zij kunnen tijdens het koopproces wellicht ook nuttige kennis opdoen.

Bij het project Squashing Kids ten slotte hebben 700 jongeren de mogelijkheid gekregen te werken aan een gezonde leefstijl en een nuttige en aangename vrijetijdsbesteding. De groep van 70 jongeren die deelnam aan het breedtesportprogramma is buiten beeld geraakt. Drie van de tien jongeren die in het talentontwikkelingsprogramma terecht zijn gekomen, kunnen zich meten aan de top van Nederland. Ook hun ouders zijn meer betrokkenheid gaan tonen bij de buurt en de sport.

Individuele persoonsgerichte benadering

Bij het project Individueel Begeleid Zelfstandig Wonen worden zoals gezegd zeven huurders sinds zes maanden begeleid. Deze periode is nog te kort om van echte resultaten te spreken. Twee huurders hebben na een succesvol traject weer een huurcontract op eigen naam gekregen. Bovendien worden onrust en ongewenste huisuitzettingen in de buurt voorkomen. Deelname aan het project Restylen Huishoudens heeft er volgens betrokkenen voor gezorgd dat de gezinnen vertrouwen krijgen in de hulpverlening, er zijn intenties om weer of meer betaald werk te gaan zoeken, deelnemers leren budgetteren en in sommige gevallen neemt de maatschappelijk participatie toe. Het zijn kleine successen, maar die kunnen een groot effect hebben op de deelnemers zelf. Een betrokkene zegt hierover: *'Bij een gezin zijn de muren van de huiskamer geveerd en een eettafel met stoelen gekocht. Het gezin eet nu elke avond samen aan tafel en bespreekt de dag met elkaar. Dat gebeurde daarvoor nooit. De dochter is zichtbaar opgebloeid op school. Dat komt door het project. Is het project dan succesvol of niet? Ik denk van wel maar iemand anders vindt het resultaat misschien minimaal.'*

Neveneffecten voor de corporatie

Naast individuele effecten en effecten voor de wijk noemen de projectleiders en geïnterviewden ook dat dergelijke projecten voor corporaties een goed middel zijn om:

- In contact te komen met bewoners (preventief, voorkomen overlast, vroegtijdig ingrijpen).
- Zicht te krijgen op problemen die spelen achter de voordeur.
- In contact te komen met professionals (afstemming en samenwerking).
- De beeldvorming over de maatschappelijke rol van woningcorporaties positief te beïnvloeden.

4.3 Succesfactoren en risico's

Uit de projecten gericht op individuele positieverbetering kan een aantal succesfactoren worden afgeleid. Tegelijkertijd brengt de analyse van de onderzochte projecten enkele risico's aan het licht. Hieronder staan de belangrijkste succesfactoren en risico's samengevat.

Schema 6 Verdeling projecten naar succesfactor en risico's

Project	Succesfactor	Risico
1 VoorUit!	Flexibel en dynamische aanpak van onderop	Ontbreken van aanvullende financiering
2 BOOT	Doorzettingsvermogen en een open houding	Onduidelijkheid over beheer van het pand
3 Cruyff Courts	Activiteitsaanbod en begeleiding op het veld	Vandalisme, vernieling en weerstand bewoners
4 XPoint	Neutraal, onafhankelijk, midden in wijk	Wachlijsten bij zorginstellingen
5 Bewonersadviseurs Staalkans	Bevlogen, betrokken en onafhankelijke professionals	Stopzetten van financiering
6 Koopgarant	Doorstroom van koop naar huur	Huurders niet goed informeren
7 Watch Out	Alle partijen zijn gebaat bij het project	Niet bereiken beoogde doelgroep; financiering onzeker
8 Assistent buurtbeheerders	Vertrouwen en geloof in het project	Gebrek aan begeleiding en ruimte binnen organisatie
9 Prachtwerk in een prachtwijk	Jongeren een jaar lang aan het werk en begeleiding	Weinig aanbieders van werk in gunning
10 Empowerment in Transvaal	Persoonlijke benadering en concrete methodiek	Niet bereiken van de beoogde doelgroep
11 Foyer Henegouwerlaan	Samenstelling groep (magic mix)	Ontbreken van zeggenschap op instroom jongeren
12 Je Eigen Stek	Gemotiveerde groep initiatiefnemers / deelnemers	Te hoge ambities waardoor doorstroom uitblijft
13 Bedrijfs catering ROC	Regelmatig evalueren en afstemmen	Spanning tussen opleidingsdoelen en kwaliteitsdoelen
14 Squashing Kids	Concept: van breed naar smal	Gebrek aan betrokkenheid van partnerorganisaties
15 IBZW	Vaste casemanager en uitgaan van vraag	Ontbreken drukmiddel voor huisuitzetting
16 Restylen huishouden	Vertrouwde ingang via school	Gebrek aan aandacht voor empowerment deelnemers

Uitgaan van de vraag van de individuele bewoner

Uit de projecten kunnen we enkele succesfactoren afleiden. Ten eerste staat in verschillende projecten de vraag van de individuele bewoner centraal. Dit zien we terug bij de projecten Foyer Henegouwerlaan, Assistent buurtbeheerders, Bewonersadviseurs Staalkans, XPoint, IBZW en Restylen huishouden. Niet het aanbod domineert, maar individuele trajecten rond werk, vrije tijd, opleiding en wonen staan voorop. De toeleiding naar werk, een opleiding of concrete hulp op een van bovengenoemde gebieden zorgen voor een kans om een stap voorwaarts te maken. Bovendien zijn de corporaties in alle projecten nauw betrokken waardoor men ook invloed kan uitoefenen op de kwaliteit van het resultaat.

Keerzijde is dat sommige projecten succesvol 'moeten' zijn, en daarmee het risico in zich hebben om de oorspronkelijk beoogde doelgroep uit het oog te verliezen. Risico is dat deze projecten zich teveel richten op de 'bovenkant van de onderkant'. Daar waar in het begin de wens wordt uitgesproken om alleen mensen uit de eigen wijk met een lange afstand tot de arbeidsmarkt in aanmerking te laten komen voor deelname, heeft de corporatie soms niet of nauwelijks invloed of zeggenschap bij de instroom en werving van deel-

nemers. Dit gebeurt soms bij leerwerktrajecten waar deelnemers via de dienst sociale zaken en werkgelegenheid of een re-integratiebedrijf worden aangemeld. Bij deze projecten worden doelen in termen van aantallen gehaald, maar ligt het risico op de loer dat een andere doelgroep dan de beoogde wordt verder geholpen. Het is daarom soms schipperen tussen succesvol zijn en met geduld inzetten op de mensen met de meeste behoefte. Wanneer corporaties en hun samenwerkingspartners echt iets willen met de mensen aan de onderkant moeten zij ook bereid zijn daarop te focussen, langdurig te investeren en de tijd te nemen. Dat verklaart ook waarom het project Prachtwerk in een Prachtwijk pas twee deelnemers heeft. Een soortgelijk risico is aanwezig bij de Foyers. De selectie van de jongeren is essentieel voor het slagen van het concept. De zogenaamde Magic Mix (jongeren met lichte problematiek gecombineerd met jongeren met wat zwaardere problematiek) moet ervoor zorgen dat jongeren elkaar ook kunnen helpen en inspireren. Door tussenkomst van andere partijen raakt de projectleiding de zeggenschap kwijt over de instroom van jongeren. Dat leidt er toe dat nu veel jongeren met zwaardere problematiek instromen. De begeleiding is daar niet op ingesteld en dit brengt het concept in gevaar.

Meerwaarde door samenwerking met andere partijen

Ten tweede bieden projecten gericht op het bevorderen van sociale stijging een goede mogelijkheid om de samenwerking met professionals van andere organisaties te versterken, waardoor lokale problemen kunnen worden aangepakt en meerwaarde ontstaat. Uit de interviews blijkt dat wanneer het directe belang bij een project voor iedere organisatie helder is en men vertrouwen heeft in de uitvoering de kans op succes aanzienlijk wordt vergroot. Voorwaarde is dat partijen regelmatig evalueren en bijstellen.

Risico van samenwerking met meerdere partijen is onduidelijkheid over de eindverantwoordelijkheid voor de geconstateerde problematiek. Bovendien kunnen partijen een afwachtende houding innemen. Juist omdat partijen zich niet op een hiërarchische wijze ten opzichte van elkaar verhouden en omdat afspraken over taken en verantwoordelijkheden in dit type projecten van tevoren niet kunnen worden 'dichtgetimmerd' blijft het vaak een uitdaging om de financiering rond te krijgen. Corporaties en hun samenwerkingspartners kennen bovendien een verschillende planningshorizon. Daar waar het voor corporaties niet vreemd is om naar de lange termijn ontwikkeling van een gebied te kijken, is die horizon voor gemeenten beduidend korter. En wanneer corporaties als belangrijkste financier in een project stappen en na verloop van tijd vragen of aan andere partij dit wil overnemen wordt soms moverende redenen soms besloten te stoppen met een project. Groot risico is dat er geen overdracht plaatsvindt en dat het opgebouwde vertrouwen van de deelnemers of bewoners weer wegvalt. Dit risico zien we bij Bewonersadviseurs Staalkans.

Enthousiaste en betrokken professionals in de uitvoering.

Een derde succesfactor is de betrokkenheid van enthousiaste en gedreven mensen in de uitvoering die 'dwars door de organisaties heen gaan'. Zonder hen is een goed lopend project nauwelijks mogelijk. Geslaagde initiatieven zijn goed te herleiden tot een open, op vernieuwing gerichte organisaties met projectleiders die ideeën stimuleren, het voortouw nemen en een voortrekkersrol vervullen. De afhankelijkheid van enkele personen is tegelijkertijd een risico. Zij dienen ook te zorgen voor (interne) afstemming. Dit kost tijd en inspanning die soms niet voorhanden is. Juist daarom is het belangrijk om verwachtingen af te stemmen. Zowel op managementniveau, als op operationeel niveau moet dit helder zijn.

4.4 Conclusie

Het blijkt dat de deelnemers aan projecten gericht op het bevorderen van sociale stijging met subtiele stapjes vooruit gaan. Veel van de onderzochte projecten zitten nog in een eerste fase. Het is daarom ook niet realistisch te verwachten dat in korte tijd grote sprongen vooruit worden gemaakt. Het gaat om mensen, en vaak om moeilijke doelgroepen. De successen zijn ook niet altijd direct zichtbaar voor een buitenstaander. Wanneer resultaten in kaart worden gebracht moet rekening worden gehouden met nuances en de zelf ervaren sociale stijging. In combinatie met een cijfermatige onderbouwing, waarbij deelnemers langere tijd worden gevolgd, kunnen resultaten in kaart worden gebracht. Voorwaarde is dat vooraf duidelijke streefdoelen worden geformuleerd.

Positieve uitkomsten zijn voornamelijk kleinschalig en op individueel niveau. Voorbeelden zijn doorstroming naar een zelfstandige woning, het vinden van een baan of de juiste begeleiding en hulpverlening. Vanwege de schaal en omvang van de meeste projecten zijn op wijkniveau geen grote effecten vast te stellen. De meeste projecten zijn daarvoor nog te kleinschalig. Op meer beperkte schaal (portiek, complex of straat) kan dit wel het geval zijn. Subtiele effecten zijn dat de wijk door deelnemers aan het project soms positiever wordt ervaren dan voor de interventie. Daarnaast verwachten betrokkenen dat door de specifieke inzet van buurtbeheerders of beveiligers in de wijk de leefbaarheid verbetert en de overlast vermindert. En projecten met een individueel persoonsgerichte benadering kunnen er tot slot voor zorgen dat onrust in de buurt, overlast of huisuitzettingen worden voorkomen.

De betrokkenheid van woningcorporaties bij projecten gericht op individuele positieverbetering laat een aantal succesfactoren zien. Een belangrijke succesfactor is dat wordt uitgegaan van de vraag van de individuele bewoner gebaseerd op kennis van de doelgroep. Keerzijde is dat sommige projecten succesvol 'moeten' zijn en de vraag van de bewoners uit het oog wordt verloren. Dergelijke projecten hebben het risico in zich om de oorspronkelijk beoogde doelgroep uit het oog te verliezen en zich te richten op de bovenkant van de onderkant. Succes vergt tijd, maar tijd is niet altijd beschikbaar. Een tweede succesfactor is dat door een gezamenlijk belang van partijen meerwaarde ontstaat in de samenwerking. Risico is onduidelijkheid over de eindverantwoordelijkheid voor de geconstateerde problematiek, waardoor partijen een afwachtende houding innemen. Voorwaarden voor succes zijn het managen van de verwachtingen vooraf, heldere en realistische doelen en korte communicatielijnen.

Een derde succesfactor is enthousiasme en betrokkenheid van professionals in de uitvoering. Tegelijkertijd is de afhankelijkheid van een of enkele personen een risico, omdat wanneer deze het project verlaten de projectorganisatie op losse schroeven dreigt te komen staan. Risico is dat er geen overdracht plaatsvindt en dat het opgebouwde vertrouwen van de deelnemers of bewoners wegvalt.

5 Conclusies en aanbevelingen

In dit hoofdstuk trekken we conclusies en doen we aanbevelingen. Achtereenvolgens worden in paragraaf 5.1 de onderzoeksvragen beantwoord, wat in paragraaf 5.2 uitmondt in de conclusies. Aansluitend doen we in paragraaf 5.3 verschillende aanbevelingen gericht op de missie, visie en positionering van woningcorporaties en presenteren we enkele aandachtspunten voor een succesvolle uitvoering van projecten gericht op het bevorderen van sociale stijging. We sluiten het hoofdstuk in 5.4 af met een checklist voor succesvolle projecten.

5.1 Beantwoording onderzoeksvragen

1. Wat wordt er onder sociale stijging verstaan?

Op basis van een uitgebreide literatuurstudie en interviews met experts definiëren we sociale stijging als een *'individueel ontwikkelingsproces, waarbij mensen onder invloed van persoonlijke kenmerken en de toegankelijkheid van bestaansbronnen zeggenschap en controle over het leven vergroten. Uitkomst van dit proces is objectieve of ervaren verbeterde sociaaleconomische positie'*.

Een (ervaren) verbeterde positie hangt sterk samen met een gevoel van zeggenschap en controle over het eigen leven. Van sociale stijging is sprake als iemand op belangrijke maatschappelijke terreinen subtiele stappen vooruit maakt. Dit kan plaatsvinden op de volgende dimensies:

- Opleiding: stappen vooruit zijn het verwerven van basisvaardigheden (taal, rekenen en sociale vaardigheden) en het behalen van een startkwalificatie of een (vak)diploma. Maar denk ook aan de ontwikkeling van basiscondities, zoals respect, discipline en een gezonde leefstijl of met anderen samenwerken aan persoonlijke ontwikkeling.
- Werk: stappen vooruit zijn vrijwilligerswerk, stage of werkervaringsplaats, een gesubsidieerde arbeidsplaats, een tijdelijke of vaste arbeidsplaats of een startend bedrijf.
- Bezit en vermogen: stappen vooruit zijn een hoger inkomen, meer bezit en vermogen.
- Sociaal kapitaal: hier spelen vooral subjectieve indicatoren en de individuele ervaring en beleving een rol.

De stappen kunnen dienen als kapstop voor het formuleren van doelen en doelgroepen. Overigens kan stijging niet altijd in euro's of cijfers worden uitgedrukt. Dat komt doordat naast objectieve (opleiding, werk, bezit en vermogen) ook subjectieve indicatoren moeten worden meegewogen.

2. Is het begrip in de afgelopen jaren geëvolueerd?

Het begrip is in de afgelopen jaren zeker geëvolueerd. Toch blijft de relatie tussen de verheven idealen (droom) en de uitgevoerde projecten (daad) nog onvoldoende uitgewerkt. Sinds het verschijnen van 'Stad en stijging' (2006) is er binnen de volkshuisvesting en het wijkenbeleid van WWI veel aandacht voor sociale stijging. Het ideaal van sociale stijging is niet nieuw. De aanbevelingen van de VROM-raad en de stijgingsroutes uit 'Stad en stijging' krij-

gen wel steeds meer handen en voeten. In de publicatie 'De vrijblijvendheid voorbij' (Smit & Luitjen, 2008) is een goede poging gedaan de vier stijgingsroutes (leren, werken, wonen en vrije tijd) verder uit te werken. De stappen op de stijgingsladders zijn verder verfijnd en geconcretiseerd. Uit dit onderzoek blijkt dat stappen vooruit ook heel subtiel kunnen zijn. Naast materiële verbeteringen, zoals het verwerven van startkwalificaties, opleiding, meer inkomen of bezit, spelen ook immateriële zaken en de individuele beleving van bewoners een belangrijke rol. Dus ook wanneer mensen zelf ervaren er beter aan toe te zijn, kan worden gesproken van stijging.

3. Is sociale stijging bijvoorbeeld iets waar alle bewoners mee te maken hebben, of zijn daar gradaties en groepen in te onderscheiden?

Ieder mens heeft in zijn leven te maken met objectieve of subjectieve sociale stijging (en daling), hoe klein de stappen vooruit ook zijn. De interventies en projecten waar we in dit onderzoek over spreken zijn aan de ene kant gericht op mensen die het vaker dan gemiddeld ontbreekt aan opleiding, werk, bezit en vermogen of sociaal kapitaal met problemen op verschillende levensgebieden. Denk aan migranten, vroegtijdige uitvallers, huurders met schulden, dak- en thuislozen, ex-gedetineerden, werkzoekenden, eenoudergezinnen, kwetsbare ouderen en mensen met beperkingen. Aan de andere kant zijn deze interventies gericht op groepen mensen in achterstandswijken. Vaak betreft het mensen die niet in staat zijn om op eigen kracht stappen vooruit te maken.

4. Wat is de rol en inbreng van woningcorporaties?

De rol van woningcorporaties bij interventies gericht op sociale stijging kan verschillend worden ingevuld. Zij kunnen initiëren, regisseren, faciliteren en financieren. Bij de aanpak zijn bijna altijd andere professionele partijen betrokken, zoals gemeenten, maatschappelijk werk, zorginstellingen, scholen en/of re-integratiebedrijfsleven. Uit het onderzoek komen diverse voorbeelden naar voren over de manier waarop woningcorporaties de rol invullen:

- als eigenaar, verhuurder en beheerder van woningen, die schuldhulpverlening aanbiedt of individuele trajecten voor bewoners op maat.
- als huisvester van bedrijvigheid aan starters en van voorzieningen gericht op ontmoeting, vrije tijd, leren en werken.
- als opdrachtgever aan onderhoudsbedrijven, waarbij in de overeenkomst wordt opgenomen dat mensen met problemen op verschillende levensgebieden het werk uitvoeren waarmee zij kans krijgen vooruit te komen.
- als werkgever door leerwerktrajecten beschikbaar te stellen aan huurders of bewoners die een zetje in de rug kunnen gebruiken.

De woningcorporatie heeft bij veel van de onderzochte projecten de rol van initiator en regisseur maar wil die rol niet te lang volhouden. Daarnaast zien we dat weinig projecten ontstaan uit een onderbouwde en gedeelde probleemanalyse. Juist binnen bestaande samenwerkingsverbanden en structuren ontstaan veel projecten. Wanneer corporaties een gebrek constateren in het aanbod nemen zij soms het initiatief voor een oplossing. Daarbij zijn corporaties zich er van bewust dat deze rol tijdelijk is en dat er voor gewaakt moet worden dat structureel taken van partnerorganisaties worden overgenomen. De kunst is om ervoor te zorgen dat dergelijke projecten lokale inbedding vinden.

5. *Welke kanttekeningen kunnen gemaakt worden bij het pleidooi om sociale stijging als vertrekpunt te kiezen in de stedelijke vernieuwing?*

Sociale stijging is niet het enige motief of vertrekpunt voor stedelijke vernieuwing. Zorg voor de leefbaarheid, woonkwaliteit en verhuurbaarheid van woningen spelen ook een rol, net als dat bewoners prettig kunnen wonen. Verder noemen de geïnterviewde experts de volgende kanttekeningen. Er bestaat niet zoiets als een wettelijke verplichting om te werken aan sociale stijging of individuele positieverbetering. Deze vrijheid zorgt ervoor dat het pleidooi voor sociale stijging zich in grote mate leent voor retoriek. Daar komt bij dat het onderwerp ideologisch beladen, weerbarstig en complex is. Weinig mensen spreken het pleidooi voor sociale stijging als vertrekpunt voor de stedelijke vernieuwing dan ook tegen.

Daarnaast impliceert een vertrekpunt, het bestaan van een eindpunt. Er zullen altijd wijken en buurten zijn waar bepaalde groepen bewoners extra aandacht vergen. Dat betekent dat er niet naar een eindpunt kan worden toegewerkt. Werken aan sociale stijging is een zaak van lange adem. Resultaten zijn vaak niet merkbaar in één generatie.

Een derde kanttekening is dat het stijgingsconcept van de VROM-raad uitgaat uit van een sterke mate van overheidssturing. De eigen verantwoordelijkheid van burgers moet niet uit het oog worden verloren.

En tot slot kunnen mensen ook sociaal dalen. Het model met verschillende ladders gaat uit van groei in stappen. Toch verliezen sommige mensen in tijden van crisis hun baan, stoppen met een opleiding of maken verkeerde stappen. Het laddermodel of de lineaire stijgingsroutes houden met andere woorden weinig rekening met de dynamische praktijk.

6. *Welk soort interventies gericht op het bevorderen van de sociale stijging van bewoners kan men in de aanpak van de stedelijke vernieuwing onderscheiden en welke doelen zijn daarbij geformuleerd?*

Om het onderscheid in verschillende soorten interventies gericht op het bevorderen van sociale stijging te benoemen en in perspectief te plaatsen, is een driedeling geïntroduceerd. Idee daarachter is dat ieder probleem vraagt om een specifieke oplossing en invalshoek. Bij grootschalige herstructurering (sloop en nieuwbouw) bijvoorbeeld kan een achter de voordeur aanpak een goed middel zijn om meer te weten te komen over huishoudens en hen vragen naar kansen en problemen. Daarnaast kan het raadzaam zijn om mensen als doelgroep te benaderen of juist als individu.

De eerste categorie projecten kenmerken zich door een *gebiedsgerichte benadering*. Deze zijn algemeen toegankelijk (buurt- of wijkvoorzieningen) en worden toegepast in een geografisch afgebakend gebied. Uit het onderzoek blijkt dat voor dit type projecten vaak vrij algemene doelen worden geformuleerd, zoals bevorderen van integratie van bevolkingsgroepen, talentontwikkeling van buurtbewoners, bieden van kansrijke perspectieven, vergroten van de vitaliteit van de buurt, aanbieden van sport in de wijk en vergroten van de zelfredzaamheid van bewoners.

De tweede categorie is de *doelgroepenbenadering*. In dit geval wordt vooraf een specifieke groep benoemd, waarbij in het ideale geval de vraag van de doelgroep wordt gekoppeld aan het beschikbare aanbod. Doelen voor dit type projecten zijn vaak tweeledig. Aan de ene kant zijn deze gericht op de leden van de doelgroep (bevorderen dat jongeren een startkwalificatie behalen en werkervaring opdoen, zelfstandigheid en zelfredzaamheid van bewoners vergroten, mensen aan een zelfstandige woning helpen en talentontwikkeling van kinderen stimuleren). Aan de andere kant zijn de doelen

gericht op het verbeteren van de leefomgeving (leefbaarheid / vitaliteit van de wijk of het tegengaan van overlast).

De laatste categorie bestaat uit projecten met een *individuele persoonsgerichte benadering*. In die gevallen blijkt het meer zinvol om mensen los van de wijk waar ze wonen te benaderen. Bij dit type projecten is vaak ook sprake van casemanagement. Doelen die hier worden gesteld zijn het voorkomen van huisuitzettingen en het vergroten van de zelfstandigheid en zelfredzaamheid.

7. Wat is de toegevoegde waarde van deze interventies op de sociale stijging van de betreffende mensen?

De toegevoegde waarde voor de individuele deelnemers is soms heel groot. Dat is af te leiden aan subtiele en de ervaren individuele vooruitgang. Effecten van projecten met een *gebiedsgerichte benadering* zijn dat bewoners de hulpverlening krijgen die ze nodig hebben (XPoint, Bewonersadviseurs Staalkans). Voor de Cruyff Courts geldt dat gebruikers van het veld en samenwerkingspartners bijdragen aan een positieve impuls in de wijk. Dit vergroot het woonplezier in de wijk. Bij VoorUit! en BOOT is de verwachting dat de schoolprestaties van kinderen uit de buurt op de langere termijn verbeteren en dat de zij minder op straat hangen en de vrije tijd constructiever besteden.

Bij projecten met een *doelgroepbenadering* gericht op het toeleiden naar werk zoals Watch Out, Bedrijfscatering ROC, Assistent buurtbeheerders, Prachtwerk in een Prachtwijk is een arbeidsovereenkomst tijdens het project een eerste stap. Voor sommigen is dit de eerste arbeidsovereenkomst of de eerste sinds lange tijd. Meedoen aan een dergelijk project geeft het gevoel van erbij horen wat wordt versterkt door de inhoudelijke waardering als reactie op de uitgevoerde werkzaamheden. Bovendien verschaft deelname inzicht in de meerwaarde van werk en inzet voor de maatschappij. Bij succes leidt deelname tot een startkwalificatie, ook dat is een grote stap voor deelnemers. Uiteindelijk kan deelname resulteren in uitstroom naar een reguliere baan.

Bij het project Individueel Begeleid Zelfstandig Wonen worden zeven huurders sinds zes maanden begeleid. Twee huurders hebben na een succesvol traject weer een huurcontract op eigen naam gekregen. Bovendien worden onrust en ongewenste huisuitzettingen in de buurt voorkomen. En deelname aan het project Restylen Huishoudens heeft er voor gezorgd dat de gezinnen meer vertrouwen krijgen in de hulpverlening, er zijn intenties om weer of meer betaald werk te gaan zoeken, deelnemers leren budgetteren en in sommige gevallen neemt de maatschappelijk participatie toe. Het zijn kleine successen, maar die kunnen een groot effect hebben op de deelnemers zelf.

8. Wat is de toegevoegde waarde van deze interventies voor de betreffende wijken?

Vanwege de schaal, omvang en looptijd van de meeste projecten is het niet realistisch om te verwachten dat de onderzochte interventies op het niveau van de wijk grote effecten sorteren. Echter, wanneer gekeken wordt naar een meer beperkte schaal (portiek, complex of straatniveau), kunnen deze interventies heel betekenisvol zijn. We signaleren op dit kleinere schaalniveau het volgende. Projecten met een *gebiedsgerichte benadering* kunnen vanwege een algemene benadering bijdragen aan de vitaliteit in de directe omgeving. Bovendien leiden deze projecten ertoe dat samenwerking in de toekomst, zowel met professionals als met bewoners soepel(er) kan verlopen.

Bepaalde projecten met een *doelgroepbenadering* hebben bij een zekere omvang toegevoegde waarde voor de wijk. Uit de observaties van betrokken projectleiders en van bewoners (via eerder uitgevoerde evaluatiestudies) leiden we af dat de wijk door deelnemers aan het project soms positiever wordt ervaren dan voor de interventie. Daarnaast is de verwachting dat door de specifieke inzet van buurtbeheerders of beveiligers in de wijk de leefbaarheid verbetert en de overlast vermindert. En de onderzochte projecten met een *individueel persoonsgerichte benadering* zorgen er voor dat onrust in de buurt, overlast of huisuitzettingen worden voorkomen. Dit heeft vooral effect op de situatie van bewoners zelf en mogelijk op hun directe omgeving.

9. Wat zijn, als men de verschillende projecten overziet, de belangrijkste succesfactoren en risico's?

Uit de projecten kan een aantal succesfactoren worden afgeleid.

De belangrijkste succesfactor is dat wordt uitgegaan van de vraag van de individuele bewoner en kennis van de doelgroep. Keerzijde is dat sommige projecten succesvol 'moeten' zijn en de vraag van de bewoners uit het oog wordt verloren. Dergelijke projecten hebben het risico in zich te richten op de bovenkant van de onderkant. Succes vergt tijd, maar deze tijd is niet altijd beschikbaar.

Een tweede succesfactor is dat door een gezamenlijk belang van partijen meerwaarde ontstaat in de samenwerking. Risico is onduidelijkheid over de eindverantwoordelijkheid voor de geconstateerde problematiek, waardoor partijen een afwachtende houding innemen. Voorwaarden voor succes zijn het managen van de verwachtingen vooraf, heldere en realistische doelen en korte communicatielijnen.

Een derde succesfactor is enthousiasme en betrokkenheid van professionals in de uitvoering. Tegelijkertijd is de afhankelijkheid van een persoon een risico, omdat wanneer deze persoon het project verlaat de projectorganisatie op losse schroeven dreigt te komen staan. Het gevaar is dan dat er geen overdracht plaatsvindt en dat het opgebouwde vertrouwen van de deelnemers of bewoners weer wegvalt.

10. Welke conclusies kan men trekken uit een kosten-batenanalyse van de betreffende projecten en een onderlinge vergelijking van de efficiëntie in de verschillende projecten?

Voor het overgrote deel van de projecten kan nog geen kosten-batenanalyse worden gemaakt. Benodigde informatie hiertoe wordt niet systematisch bijgehouden of de projecten zijn nog te kort in uitvoering. Toch zijn effecten van projecten gericht op persoonlijke ontwikkeling, activering en toeleiding naar werk op individueel niveau vaak goed meetbaar voor de korte termijn. Het in kaart brengen van kosten en baten wordt nu nog bemoeilijkt omdat van te voren niet altijd heldere streefdoelen zijn geformuleerd. Voormetingen worden meestal ook niet structureel uitgevoerd. Daarnaast kunnen andere factoren bijdragen aan de gesignaleerde effecten. Daarom kunnen we nu nog weinig zeggen over de efficiency, behalve dat sommige projecten veel kosten en dat niet precies duidelijk is wat het oplevert. Andere projecten leveren duidelijker wat op, zoals startkwalificaties of een diploma, maar of dat resulteert in duurzame uitstroom kan niet met zekerheid worden gezegd. Op het niveau van de wijk als geheel kunnen nu nog geen directe baten worden aangetoond. De baten zullen op kleiner schaalniveau eerder zichtbaar zijn.

5.2 Conclusies

'Hoe kan sociale stijging worden gedefinieerd, welke interventies waarin woningcorporaties een rol spelen dragen bij aan de sociale stijging van de betreffende individuen en wat zijn de effecten van deze interventies voor de betreffende wijken?'

Op basis van een uitgebreide literatuurstudie en interviews met experts definiëren we sociale stijging als een *'individueel ontwikkelingsproces, waarbij mensen onder invloed van persoonlijke kenmerken en de toegankelijkheid van bestaansbronnen zeggenschap en controle over het leven vergroten. Uitkomst van dit proces is objectieve of ervaren verbeterde sociaaleconomische positie'*.

Een (ervaren) verbeterde positie hangt sterk samen met een gevoel van zeggenschap en controle over het eigen leven. Van sociale stijging is sprake als iemand op belangrijke maatschappelijke terreinen (werk, opleiding, bezit en vermogen en sociaal kapitaal) subtiele stappen vooruit maakt.

Uit het onderzoek blijkt dat corporaties op vele manieren bijdragen aan een verbetering van de competenties van mensen, verhoging van hun zelfrespect en sociale en maatschappelijke stijging. Corporaties hebben zich met veel ambitie en betrokkenheid ingezet, veelal in aandachtswijken met aanzienlijk huizenbezit. Er zijn allerlei initiatieven genomen en samenwerkingsrelaties opgebouwd. Hieruit valt te concluderen dat zij een onmisbare schakel zijn in de keten. Tegelijkertijd zijn corporaties nooit de enige partij.

Op basis van de analyse van zestien projecten beoordelen we hieronder hoe de projecten, mits goed uitgevoerd, bijdragen aan individuele sociale stijging. De onderzochte projecten bevatten elementen van leren, werken, wonen en vrije tijd.

Schema 7 Bijdrage van de projecten aan sociale stijging

Project	Bijdrage aan sociale stijging	Type interventie
1 VoorUit!	Contact en ontmoeting	Mentor / huiswerkbegeleiding
2 BOOT	Talentontwikkeling	Mentor / huiswerkbegeleiding
3 Cruyff Courts	Contact en ontmoeting	Sportstimulering
4 XPoint	Vergroten zelfredzaamheid	Achter de voordeur
5 Bewonersadviseurs Staalkans	Vergroten zeggenschap en controle	Achter de voordeur
6 Koopgarant	Keuzevrijheid en vermogensopbouw	Koophuurarrangementen
7 Watch Out	Werkervaring en startkwalificatie	Leerwerktraject
8 Assistent buurtbeheerders	Werkervaring en startkwalificatie	Leerwerktraject
9 Prachtwerk in een prachtwijk	Werkervaring en startkwalificatie	Leerwerktraject
10 Empowerment in Transvaal	Mentaliteitsverandering en zelfvertrouwen	Activeringsprogramma
11 Foyer Henegouwerlaan	Zelfredzaamheid en zelfstandigheid	Huisvesting en begeleiding
12 Je Eigen Stek	Zelfstandigheid en eigenwaarde	Huisvesting
13 Bedrijfscatering ROC	Werkervaring en diploma	Leerwerkbedrijf
14 Squashing Kids	Talentontwikkeling	Sportstimulering
15 IBZW	Zelfstandig een huishouden voeren	Woonbegeleiding
16 Restylen huishouden	Vergroten van zelfredzaamheid	Activeringsprogramma

De bestudeerde projecten bieden kansen voor specifieke kansarme doelgroepen en laten diverse positieve effecten zien. Mensen zien deelname als kans om in wisselende groepen een eigen stijgingsroute te doorlopen en zo verder te komen in het leven. Projecten met een individuele, specifieke aanpak hebben op individueel niveau vaak relatief goed meetbare effecten.

Probleem is dat die effecten vaak niet structureel worden bijgehouden. Dit wordt ook extra bemoeilijkt doordat het resultaat van investeringen vaak pas na lange tijd meetbaar is. Met het investeren in mensen zijn verschillende positieve effecten zichtbaar. Mensen zien hun deelname als kans om een stap verder te komen in het leven, krijgen meer zelfvertrouwen, carrièreperspectief, arbeidsritme, werkervaring, sociale vaardigheden, hogere zelfredzaamheid, eigenwaarde en verwerven de benodigde basiscompetenties, een gezonde leefstijl en een meer nuttige en aangename vrijetijdsbesteding.

Vanwege de schaal en omvang van de meeste projecten is niet realistisch te verwachten dat met op wijkniveau grote effecten worden bereikt. In de directe omgeving (op niveau van portiek, complex of straat) is dit soms wel het geval en vergroten zij de vitaliteit, levendigheid en leefbaarheid. De onderzochte projecten met een individuele persoonsgerichte benadering voorkomen huisuitzettingen en verminderen daarmee directe overlast. Bovendien zijn neveneffecten van de onderzochte projecten dat samenwerking met professionals en bewoners soepel(er) kan verlopen.

5.3 Aanbevelingen

Op grond van het uitgevoerde onderzoek en de bovenstaande conclusies kunnen enkele aanbevelingen worden gedaan met betrekking tot de wijze waarop woningcorporaties kunnen bijdragen aan projecten gericht op sociale stijging.

Aanbeveling 1: Zorg voor een goede aansluiting van sociale stijgingsprojecten op de missie van de woningcorporatie als geheel.

Corporaties zijn op zoek naar een goede aansluiting van projecten gericht op sociale stijging bij hun missie en kerntaken. Zij moeten er voor waken te snel en automatisch taken van de lokale overheid over te nemen. Zo is het bijvoorbeeld niet aan te raden om bij de achter-de-voordeur aanpak of schuldhelpverleningstrajecten een langdurige en grote rol te spelen in de uitvoering. Woningcorporaties hebben tegelijkertijd een huisvestingsopgave met verantwoordelijkheid voor de brede zorg van het wonen (Aedescode, 2007). Inzetten op sociale stijging kan hier onderdeel van uitmaken.

Aanbeveling 2: Stel vast welke concrete bijdrage de woningcorporatie kan/wil leveren aan sociale stijging van individuele huurders.

We raden aan goed te onderbouwen welke concrete bijdrage woningcorporaties willen leveren aan de sociale stijging van individuele of groepen huurders. Het zou onverstandig zijn om vanuit bezuinigingsoptiek alle projecten en inzet rond sociale stijging zonder meer te korten of te schrappen. Het is raadzaam dat corporaties voor hun eigen situatie bepalen in hoeverre dergelijke interventies ook als businesscase kunnen worden ingezet. Preventief of curatief investeren kan ook leiden tot kostenbesparingen, zoals het voorkomen van langdurige werkloosheid, criminaliteit en overlast. Daarbij is overigens niet gezegd dat besparingen ook gerealiseerd worden bij de investeerder.

Aanbeveling 3: Zoek samenwerking met andere partijen die ook een bijdrage kunnen/willen leveren aan sociale stijging.

Corporaties moeten zich afvragen wat de meest geschikte rol is bij dergelijke projecten: wil men zich beperken tot het faciliteren of financieren van activiteiten, wil men partner zijn of wil men de activiteiten volledig uitvoeren vanuit de eigen organisatie? Elke vorm heeft zijn voor- en nadelen die uiteindelijk weer invloed hebben op de resultaten. Zij kunnen heel goed de rol van aanjager op zich nemen doordat ze veel kennis hebben van de wijk en haar bewoners. Zij kunnen dit echter niet alleen. Samenwerking met gemeenten, en andere maatschappelijke partners zoals maatschappelijk werk, zorginstellingen, scholen en re-integratiebedrijfsleven is onmisbaar. Dat geldt zeker wanneer men te maken heeft met mensen en gezinnen met complexe en meervoudige achterstanden (multiprobleemhuishoudens). In gevallen van een individuele persoonsgerichte benadering faciliteert de corporatie en ligt de regie bij een gespecialiseerde casemanager.

Aanbeveling 4: Breng de situatie van de geselecteerde bewoners/huurders en hun sociale omgeving vooraf goed in kaart

Een gedeelde lokale probleemanalyse van de bewoners/huurders in hun sociale omgeving maakt duidelijk welke maatregelen voor welke doelgroep het meest geschikt zijn. Daarbij kan worden uitgegaan van het oplossen van problemen, maar ook van het bieden van kansen. Belangrijk punt van aandacht is de werving van deelnemers. Door informatiebijeenkomsten, persoonlijke benadering en samenwerking kan de werving succesvoller verlopen. Met een goede probleemanalyse wordt ook duidelijk waarom een corporatie wil investeren.

Aanbeveling 5: Omschrijf welke inzet-op-maat wordt geleverd door corporaties en andere partijen en welke inspanningen betrokken huurders zelf moeten leveren.

Om bij te dragen aan sociale stijging en effecten vast te stellen is inzet-op-maat noodzakelijk. Partijen kunnen gezamenlijk een strategie bepalen waarmee stijgingsroutes in de wijk worden georganiseerd. Een complete strategie met aandacht voor verschillende interventieniveaus (gebiedsgerichte, doelgroep en individuele persoonsgerichte benadering) kan de effectiviteit versterken. Ook de betrokken huurders en bewoners hebben daarbij een verantwoordelijkheid. Zij moeten gemotiveerd zijn en de kansen grijpen die worden geboden. Bovendien is het voor de toekomst een uitdaging om te bekijken op welke manier individuen of groepen individuen behouden kunnen worden voor de buurt.

Aanbeveling 6: Maak toetsbare afspraken over de wijze waarop de voortgang wordt gemonitord en hoe de output/outcome wordt geëvalueerd.

Wanneer corporaties en andere partijen besluiten te investeren in projecten gericht op het bijdragen aan sociale stijging is het belangrijk dat vooraf duidelijke toetsbare doelen worden gesteld. Corporaties wordt geadviseerd om deelnemers nadat zij hun deelname aan het project hebben afgesloten via een gestandaardiseerde onderzoeksmethode te (laten) volgen. Alleen dan kan het werkelijke succes van het project in termen van sociale stijging worden gemeten. Tijdens een intake en achteraf is het belangrijk om rekening te houden met levenservaringen, eerdere ervaringen met veranderingen en

beperkingen en mogelijkheden van de deelnemers. Effecten voor de buurt kunnen in kaart worden gebracht via voor- en nametingen in een beperkt geografisch afgebakend gebied, zoals een portiek, complex of straat.

Aanbeveling 7: Wees realistisch over de opbrengsten van de inzet op sociale stijging zowel qua aantal deelnemers als verwachte effecten

Sociale stijging is een kwestie van geduld en lange adem. Daarom is het van belang om bij de start realistisch te zijn over de opbrengsten van de inzet op sociale stijging. Verwacht geen grote sprongen vooruit, maar eerder subtiele stappen.

Aanbeveling 8: Denk tijdig na over de continuering van de aanpak op langere termijn

Een belangrijke les uit dit onderzoek is dat inzicht in de resultaten maakt dat succesvolle projecten op de langere termijn structureel kunnen worden ingebed binnen de organisatie. Het verkleint het risico dat projecten zonder goede argumenten worden stopgezet. Voorwaarde is dat de projectinformatie overzichtelijk wordt bewaard. Inzicht in de resultaten helpt ook bij de keuze voor nieuwe projecten.

5.4 Checklist voor succesvolle projecten

Houd voor de start van een project rekening met het volgende.

Checklist voor succesvolle projecten

Probleemanalyse

- start met een probleemanalyse en kijk of deze breed wordt onderschreven
- bekijk de problemen vanuit verschillende invalshoeken (gebiedsgerichte benadering, doelgroepenbenadering en individuele persoonsgerichte benadering)
- raadpleeg organisaties die actief zijn in de wijk (maatschappelijk werk, zorginstellingen, scholen, re-integratiebedrijfsleven, etc.)
- bedenk wat je zelf al weet over de doelgroep
- kies een focus

Opzet project

- bedenk wat je met het project wilt bereiken en hoe je dat gaat meten
- bedenk wanneer het project geslaagd is en wat gedaan moet worden voor borging en continuïteit
- bedenk hoeveel mensen of welke doelgroepen je wilt bereiken
- bedenk hoeveel menskracht je wilt en kunt inzetten

Achtergrond deelnemers

- zorg er bij een individuele persoongerichte en doelgroepgerichte benadering voor dat individuele doelen worden gesteld (specifiek en concreet)
- durf te kiezen voor harde (individuele) targets

Rol en inzet van betrokken partijen

- maak goede afspraken over verantwoordelijkheden.
- de corporatie hoeft niet altijd eindverantwoordelijkheid te dragen

Monitoring en evaluatie

- zorg voor een centrale projectadministratie waaruit gemakkelijk duidelijk wordt welke afspraken zijn gemaakt over inzet, doelen, voortgang en resultaten
- evalueer tussentijds en durf de aanpak ook bij te stellen

Bijlagen

Bijlage 1 Geraadpleegde literatuur

- Aedes vereniging van woningcorporaties (2007). *AedesCode*. Hilversum.
- Berg, van den M. (2007). *'Dat is bij jullie toch ook zo?' Gender, etniciteit en klasse in het sociaal kapitaal van Marokkaanse vrouwen*. Amsterdam, Aksant.
- Blokland, H. (1995). *Wegen naar vrijheid: Autonomie, emancipatie en cultuur in de westerse wereld*. Amsterdam/Meppel, Boom.
- Burgers, J. en Engbersen, G. (2004). *De emancipatieve stad. Een onderzoeksagenda met betrekking tot de sociale liftfunctie van grote steden*. Erasmus Universiteit Rotterdam.
- Elsinga, M., Blokland, T., Bortel, G. van, Klaufus, C. en Lamain C. (2008). *Een eigen huis, een beter leven? Effecten van de verkoop van corporatiewoningen aan huurders*. Delft, OTB.
- Engbersen, R., Sprinkhuizen, A., Uyterlinde, M. en Lub, V, (2008). *Tussen zelfsturing en paternalisme, Inhoud geven aan empowerment in achterstandswijken*, Utrecht, Movisie.
- Giltay Veth, D. (2009). Permanent kwijnende laboratoria. De dubbelhartigheid van de projectencarrousel. In: *Tijdschrift voor sociale vraagstukken*, (9) pp. 18 - 21.
- Groenendijk, J., Groot, M. de, Gugten, M van der (2010). *Projectenboek sociale stijging*: Platform Corpovenista. Amsterdam, DSP-groep.
- Hazeu, C. (2008). Empowerment. Groot beleid op kleine schaal. In: *Tijdschrift voor de Volkshuisvesting*, 14:6, pp. 12 - 16.
- Kleinhans, R., Priemus, H. en Engbersen, G. (2007). Understanding social capital in recently restructured urban neighbourhoods: two case studies in Rotterdam. In: *Urban Studies*, 44:5/6, pp. 1069 – 1091.
- Luijten & Smit (2008). *De vrijblijvendheid voorbij: sociale stijging in de praktijk*, KEI, SEV en Het Woonnetwerk.
- Ministerie van VROM (1997). *Nota stedelijke vernieuwing*. Den Haag, VROM.
- Ministerie van VROM (2009). *Voorstellen woningcorporatiestelsel*. 12 juni 2009. Kenmerk: ABC 2009008155.
- Mulder, K. (2009). *Bewoners in balans*. Den Haag, VROM/WWI.
- Pennen, T. van der (2007). *Eenzaam maar nooit alleen. Sociaal en fysiek in de stedelijke vernieuwing*. Gouda, Habiforum.
- RMO (2006). *Opbrengsten van sociale investeringen*. Den Haag, SWP.

- RMO (2009). *De wijk nemen. Een subtiel samenspel van burgers, maatschappelijke organisaties en overheid*. Den Haag, SWP.
- Rosenberg, F., Wever, E., Thedinga, A., Wouters, R. (2008). *Investeren in mensen*, Amsterdam, RIGO.
- SCP (2007). *Aandacht voor de wijk. Effecten van herstructurering op de leefbaarheid en veiligheid*. Den Haag, SCP.
- Stuurgroep Meijerink (2008). *Nieuw arrangement overheid – woningcorporaties*. Den Haag.
- Uyterlinde, M., Lub, V., Groot, N. de, Sprinkhuizen, A., m.m.v. Engbersen, R. (2009). *Meer dan een steuntje in de rug. Succesfactoren van coaching en mentoring onderzocht*. Utrecht, Movisie.
- Veldboer, L., Duyvendak, J.W., Kleinhans, R., Boonstra, N. (2007). *In beweging brengen en richting geven: Herstructurering en sociale stijging in Hoogvliet*. Hoogvliet: Drukkerij Plusprint
- Veldboer, L., Engbersen, R., Duyvendak J., Uyterlinde, M. (2008). *Helpt de middenklasse? Op zoek naar het middenklasse-effect in gemengde wijken*. Den Haag, Nicis Institute.
- VROM-raad (2006). *Stad en stijging, Sociale stijging als leidraad voor stedelijke vernieuwing*, Den Haag, VROM-raad.
- VROM-raad (2009). *Stad en wijk verweven, Schakelen, verbinden en verankeren in de stad*. Den Haag, VROM-raad.
- Vulperhorst, L. (2008). Corporaties als emancipatiemachines. In: *Tijdschrift voor de volkshuisvesting*, 14:6, pp. 23 – 27.
- Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (2005). *Vertrouwen in de buurt*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (2006). *De verzorgingsstaat herwogen. Over verzorgen, verzekeren, verheffen en verbinden*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Wal, O. van de (2009). *Sociale stijging, een concept op zoek naar een kader*, in: A5, Sociale stijging in de praktijk. Rotterdam, KEI.
- Zimmerman, M. & J. Rappaport (1998). Citizen participation, perceived control and psychological empowerment. In: *American Journal of Community Psychology*, 16:5, pp. 725 – 750.

Bijlage 2 Lijst van geïnterviewde personen

Begeleidingscommissie

- Sandra Adrianow PWS
- Eric Lugtmeijer Parteon
- Guus Haest Portaal
- Marlies van Gelderen Ymere
- Radboud Engbersen SEV
- Boukje Dingemans De Alliantie
- Marion Kranenburg Eigen Haard

Geraadpleegde experts tijdens eerste fase

- Arjan Raatgever KEI
- Bart Lammers BV Sociale stijging, Bureau Ruyterveer
- Carole Thate Cruijff Foundation
- Ilya van Holsteijn Cruijff Foundation
- Josine Meurs Zwind
- Leo Noordegraaf Rotterdams Offensief
- Lex Veldboer Universiteit van Amsterdam
- Michael Turel Kamers met Kansen
- Monita Polman 2Switch (re-integratiebedrijf)
- Olof van de Wal KEI
- Rik van Berkel Universiteit Utrecht
- Vincent Smit VROM-raad

Geraadpleegde experts tijdens tweede fase

Bedrijfscatering ROC (Portaal Leiden)

- Christoffel Klap Regiodirecteur Portaal Leiden
- Rene Prins Adviseur Leefomgeving Portaal Leiden
- Marc Schoorel ROC Leiden

Restylen Huishoudens (Woonbron Delft)

- Linda Burgers Regisseur Beheer
- Peter van Hemmen Manager Stad

Individueel begeleid zelfstandig wonen en Je eigen stek (Eigen Haard)

- Yvette Feld Eigen Haard (IBZW)
- Mareike Naumann Eigen Haard (Je eigen Stek)
- Gert Dijkstra Manager Leefbaarheid en Participatie

Assistent buurtbeheerders (Portaal Nijmegen)

- Chris Ernste Portaal
- Ruud Maassen Portaal
- Sylvie Deenen Manager Klant en Gebiedsbeheer

Foyer Henegouwerlaan Rotterdam (Woonbron)

- Victor Dreissen Senior adviseur markt en beleid
- Sheena Jansen Projectleider vanuit CVD

Watch Out (PWS)

- Peter Manders Directeur Wonen
- Sabine Smits Schouten PWS
- Richard Straver SDW
- Inge Kluck Deelgemeente Kralingen-Crooswijk

Diverse projecten (Ymere)

- Maaïke Wielink Ymere (Koopgarant)
- Cynthia Goudsmit Ymere (Koopgarant)
- Heidi Borm Ymere (Squashing Kids)
- Gezinus Kappe Nextsquash (Squashing Kids)
- Leny Biervliet Ymere (Empowerment in Transvaal)
- Abkader Chrifi Le Succes (Empowerment in Transvaal)
- Henk Pauw Ymere (BOOT)
- Esther Haverkort Hogeschool van Amsterdam (BOOT)
- Klaas van de Meer Ymere (VoorUit!)
- Liora Eldar Vrije Universiteit (VoorUit!)
- Conny Heemskerk Manager Wijkaanpak

Prachtwerk in een prachtwijk (Haag Wonen)

- Gerben Helleman Haag Wonen
- Sylvia Guldemondt Zebra Welzijn

Bewonersadviseurs Staalkans (De Alliantie)

- Rob Hoogeveen Gebiedsontwikkelaar
- Jessica Helsloot SEZO
- bewonersadviseurs SEZO

XPoint (Rentree Wonen)

- Theo van Enkevort Gebiedsontwikkelaar
- Sabine Vijge Medewerker maatschappelijke doelen

Cruyff Courts (Haag Wonen en Rentree Wonen)

- Gerben Helleman Haag Wonen
- Theo van Enkevort Rentree

Bijlage 3 Vier stijgingsroutes

De VROM-raad (2006) onderscheidt vier stijgingsroutes (leren, werken, wonen en vrije tijd). Zij pleit ervoor het perspectief in de stedelijke vernieuwing te verleggen naar de stijgingsaspiraties van bewoners, zodat zij zich kunnen verbinden aan hun woonomgeving. Een stijgingsroute is als een ladder.

Route 1: leren

Onderwijs is een voorwaarde voor sociale mobiliteit. Het gaat hier om het stap voor stap verwerven van basisvaardigheden, startkwalificaties, diploma's en kennis om goed te kunnen functioneren op de arbeidsmarkt. Het onderwijssysteem geeft de mogelijkheid verschillende stijgingsroutes te volgen. De VROM-raad noemt verschillende aandachtspunten:

- Brede scholen kunnen een functie vervullen voor zowel persoonlijke ontwikkeling als voor wijkontwikkeling;
- Doorstromen en stapelen in het onderwijs moet mogelijk blijven;

Route 2: werken

Routes om vooruit te komen op het gebied van de arbeidsmarkt lopen via vrijwilligerswerk, een stage of werkervaringsplaats, gesubsidieerde arbeidsplaatsen, tijdelijke en vaste arbeidsplaats of een startend eigen bedrijf.

Aandachtspunten zijn:

- Ontbreken van opleiding en vaardigheden zorgt voor achterstand
- Ondernemers in de wijk worden nog weinig betrokken
- Wijkeconomie en functiemenging moeten worden gestimuleerd
- De drempel voor ondernemerschap moet worden verlaagd.

Route 3: wonen

Patronen in succesvolle wooncarrières zijn: een stap naar een betere woning én naar een betere woonomgeving. De raad vindt dat wooncarrières binnen de wijk mogelijk moeten zijn.

Aandachtspunten zijn:

- Veel woonruimteverdelingsmechanismen dragen vaak niet bij aan doorstroming of menging.
- Er ontbreken 'treden' op de woningladder, vooral aan de onderkant voor personen met psychiatrische- of verslavingsproblemen, dak- en thuislozen.
- Van corporaties wordt verlangd dat zij koophuurarrangementen in de markt zetten en meer treden toevoegen aan de woonladder, zoals starterswoningen, woonzorgarrangementen en middeldure koopwoningen.

Route 4: vrije tijd

Vrije tijd (recreatie, sport en cultuur) is de vierde stijgingsroute. Denk aan constructieve activiteiten, ontwikkeling van basiscondities, zoals respect, discipline en gezonde leefstijl; en het bereiken van resultaatgerichte activiteiten met anderen. De vrije tijd sector biedt in toenemende mate werkgelegenheid. De gedachte is dat ruimte tot vrijetijdsbesteding een wijk aantrekkelijker maakt en bewoners aan een wijk bindt. Aandachtspunten zijn:

- Tekort aan ruimte voor de jeugd (buiten spelen);
- Culturele voorzieningen zijn ongelijk over de stad verdeeld; er is in het beleid weinig aandacht voor ruimtelijke spreiding en effect daarvan op deelname door bewoners.

Bijlage 4 Projectbeschrijvingen

VoorUit! (Ymere, Amsterdam)

Studenten van de Vrije Universiteit zijn minimaal tien uur per week actief in Nieuw West. Als beloning krijgen zij daarvoor gratis huisvesting in sloop- of renovatiewoningen van Ymere en Far West. De studenten worden door VU begeleid en voorbereid op hun taken in de wijk. Van tevoren wordt aandacht besteed aan verwachtingen en zij volgen een aantal workshops. De studenten tekenen een contract voor een jaar, maar bij voorkeur blijven ze meerdere jaren bij VoorUit betrokken.

BOOT (Ymere, Amsterdam)

Studenten krijgen via de BOOT, een wijkvoorziening in De Baarsjes in Amsterdam de gelegenheid om activiteiten te organiseren voor de buurt. De studenten kunnen tijdens hun studie een vrije ruimte van een half jaar om verbreding te zoeken. Het idee is dat zij zichzelf daarmee ontwikkelen en via projecten werken aan de talentontwikkeling van Baarsjesbewoners én de vitaliteit van de buurt. Coördinatoren van de opleidingen bemiddelen tussen vraag en aanbod.

Cruyff Courts (Haag Wonen, Den Haag en Rentree, Deventer)

Cruyff Courts zijn ouderwetse trapveldjes in een nieuw jasje. De aanvraag voor een Cruyff Court moet worden ingediend door de gemeente en medewerking vanuit de buurtbewoners is een voorwaarde. Haag Wonen heeft een financiële bijdrage geleverd in de vorm van netten rondom het veld en de sponsoring van een voetbalschool op locatie. Rentree neemt de volledige financiering van een Cruyff Court in Deventer voor zijn rekening. Het Cruyff Court maakt onderdeel uit van het bredere plan Rivierwijk Beweegt.

XPoint (Rentree, Deventer)

In de Rivierwijk in Deventer bleek het hulpverleningsaanbod erg onoverzichtelijk voor de buurtbewoners en de samenwerking tussen de verschillende instanties niet goed. XPoint is een voorziening in de wijk waar gespecialiseerde interims contact leggen met een doelgroep. XPoint is een neutrale plek in de buurt en vervult een brugfunctie tussen de bewoners en de hulpverlening. Rentree financiert XPoint en stelt een woning beschikbaar.

Bewonersadviseurs Staalkans (De Alliantie, Amsterdam)

In de Staalmanpleinbuurt in Amsterdam leggen de bewonersadviseurs van Staalkans huisbezoeken af. Doel van het project is alle bewoners in het Stedelijk Vernieuwingsgebied te bezoeken (ruim 900 huishoudens), met als uiteindelijk doel de bewoners kansrijkere perspectieven te bieden op sociaaleconomisch gebied, zodat zij vanuit een gezonde en stabiele situatie geherhuisvest kunnen worden.

Koopgarant (Ymere, Amsterdam)

Ymere wil huurders een kans geven een woning te kopen. Het principe van Koopgarant is eenvoudig: de koper krijgt 25% korting op de marktwaarde van de woning, en wordt vervolgens volledig eigenaar, met de bijbehorende bevoegdheden en verantwoordelijkheden. Wanneer de eigenaar de woning wil verkopen, dan koopt de corporatie de woning weer terug. Eventueel winst of verlies worden gedeeld.

Watch Out (PWS, Rotterdam)

Watch Out is een leerwerkproject voor jonge mensen die onder begeleiding optreden als toezichthouder in de wijk. In Crooswijk werken 20 jonge mensen als toezichthouder waarvan acht in Oud Crooswijk. Zij zijn 32 uur per week aan de slag: drie dagen als toezichthouder en een dag per week gaan ze naar school. Uiteindelijk worden zij opgeleid tot beveiligers. Jonge mensen zonder startkwalificatie kunnen via Watch Out in loondienst een jaar lang werkervaring opdoen en een opleiding volgen. Dit doen zij in het gebied waar PWS veel bezit heeft, waar zij op straat, in portieken, bergingsingangen en bij het speelplein als toezichthouder surveilleren. Zij krijgen een arbeidsovereenkomst van twaalf maanden.

Assistent buurtbeheerders (Portaal, Nijmegen)

De buurtbeheerders van Portaal krijgen versterking van drie assistent buurtbeheerders die een werkervaringstraject doorlopen. Deze langdurig werklozen krijgen de kans om in een jaar tijd via een opleiding werkervaring op te doen en door te stromen naar een reguliere baan. Het project in Nijmegen kent twee kanten: de assistent buurtbeheerders (begeleid door Portaal) en de buurtpreventiemedewerker (begeleid door toezichthouders). Het project ontstond vanuit de wens om Oud-West veilig en leefbaar te maken. Twaalf bewoners uit het gebied zijn geworven en kregen via het ROC een basisopleiding. Zij hadden allen een lange afstand tot de arbeidsmarkt en zijn aangemeld door Uitzicht, het re-integratiebedrijf van de gemeente.

Prachtwerk in een prachtwijk (Haag Wonen, Den Haag)

Welzijnsorganisatie Zebra heeft samen met detachering- en aannemersbedrijf Go Infra in 2008 de handen ineen geslagen om werkloosheid onder jongeren in de Schilderswijk aan te pakken. Haag Wonen heeft de opstartkosten van het project bekostigd en verleent werk in gunning aan het leerwerkbedrijf.

Empowerment in de Transvaal (Ymere, Amsterdam)

Binnen dit project worden jongeren in zeven dagdelen gedurende twee maanden meegenomen en begeleid in het vinden van antwoorden op hun levens- en carrièrevragen, in het ontwikkelen van meer zelfvertrouwen en in het leren keuzes maken op basis van persoonlijke haalbare doelen. Belangrijke onderdelen zijn zelfreflectie, inzicht in de eigen doelen en de weg er naartoe, en het omgaan met tegenslagen. Contact/buurtvaders leren zich-

zelf beter te presenteren en te communiceren. Bovendien krijgen zij meer kennis van, inzicht in en begrip voor Nederlandse waarden en normen en de Nederlandse samenleving in het algemeen. De professionals krijgen naast de succestraining ook een training Culturele Diversiteit zodat ze inzicht krijgen in cultuurgebonden verschillen en opvattingen.

Foyer Henegouwerlaan (Woonbron, Rotterdam)

Foyer Henegouwerlaan is een bijzondere woonvoorziening, speciaal opgezet voor jongeren tussen de 18 en 23 jaar die zelfstandig willen wonen in een veilige en rustige omgeving. Er zijn 32 kamers van verschillende grootte en de keukens en het sanitair wordt gedeeld. De jongeren bevinden zich in een lastige huisvestings situatie en lopen daardoor het risico om uit te vallen op school en/of werk. Ze hebben vaak geen of een klein sociaal vangnet. Het Foyer biedt huisvesting en tegelijkertijd begeleiding. Jongeren kunnen maximaal twee jaar verblijven in het Foyer en moeten daarna doorstromen. Woonbron stelt het pand beschikbaar en werkt samen met het Centrum voor Dienstverlening in Rotterdam voor de begeleiding.

Je Eigen Stek (Eigen Haard, Amsterdam)

Je Eigen Stek - JES – is de eerste opvang vóór en dóór dak- en thuislozen in Amsterdam. Het is een unieke vorm van opvang, volledig in zelfbeheer. Het initiatief is genomen door een groep van elf dak- en thuislozen die overal tussen wal en schip vielen. Voorwaarde om in het huis te komen wonen is dat men ingeschreven staat bij Woningnet. Het doel is om door te stromen naar een zelfstandige woning. Eigen Haard heeft vijf satellietwoningen in de buurt van de opvang beschikbaar gesteld voor de doorstroom van de bewoners. Het is een tussenstap naar een volledig zelfstandige woning.

Bedrijfs catering ROC (Portaal, Nijmegen)

ROC Leiden exploiteert het bedrijfsrestaurant van Nieuwe Energie. Zij bieden sinds mei 2008 een leerwerktraject aan voor leerlingen van ROC Leiden. Het bedrijfsrestaurant is 50 weken per jaar geopend. Doel van het leerbedrijf is het bieden van een competentiegerichte leeromgeving waar de werkprocessen van de horecaopleidingen van ROC Leiden kunnen worden aangeleerd en getoetst. Leerlingen van verschillende niveaus en leerjaren volgen een leerbedrijf onder begeleiding van medewerkers van het ROC Leiden. Zij doen dit volgens het principe 'samenwerkend leren'. Dit betekent dat hogere leerjaren de lagere leerjaren ondersteunen.

Squashing Kids (Ymere, Amsterdam)

Squashing Kids is een squash talentenprogramma voor kinderen uit de groepen vijf tot en met acht. Via het programma wordt de squashsport op een laagdrempelige manier geïntroduceerd op basisscholen. De kinderen kunnen tijdens de gymlessen en in de naschoolse lessen leren squashen. De kinderen die dat leuk vinden, mogen er mee doorgaan tegen een symbolische vergoeding per maand. Deze groep doet vervolgens mee aan een schoolteamkampioenschap. Tijdens die dag worden kinderen geselecteerd

voor het Talententeam. Dit team speelt eens per maand op een nationaal jeugdtoernooi.

Individueel Begeleid Zelfstandig Wonen (Eigen Haard, Amsterdam)

Eigen Haard en HVO Querido werken nauw samen om huurders die met uitzetting worden bedreigd een laatste kans te geven om in het huis te blijven wonen. Het huurcontract (ZW) wordt tijdelijk uitgebreid met een woonbegeleidingcontract van HVO-Querido. Laatstgenoemde verzorgt de individuele begeleiding van de huurder verzorgt (IBZW). Het zorggebonden contract biedt de klant de mogelijkheid zijn contract onder de voorwaarden van het aanvaarden van zorg, voort te zetten of terug te verdienen. Het doel is dat na afloop van de begeleidingsperiode door HVO-Querido de (o.a. financiële) situatie van de klant is gestabiliseerd. Daarnaast heeft de klant voldoende vaardigheden aangeleerd voor het voeren van een zelfstandige huishouding.

Restylen huishoudens (Woonbron, Delft)

Woonbron werd benaderd door Art Centre Delft en Stichting Stunt om mee te helpen met het opknappen van het interieur huishoudens. Woonbron wilde meewerken aan dit initiatief op voorwaarde dat naast het opknappen van het interieur, ook zorg werd aangeboden. Woonbron heeft het 'Pact tegen Armoede' ondertekend in Delft en voor dit experiment die partners verzocht om medewerking te verlenen. Het experiment vond plaats in de wijk Buitenhof waar 65% van de bewoners van allochtone afkomst is, voornamelijk Turks. Dit experiment werkt met de aanname dat een relatief kleine interventie in de woonsituatie een goede stimulans voor de bewoners kan zijn om hun leven een positieve wending te geven.